ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

Факультет іноземних мов

Кафедра англійської філології

Д И П Л О М Н А Р О Б О Т А

на тему: **НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ПРОФЕСІЙНО-СПРЯМОВАНОГО АНГЛОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ**

Студентки 2 курсу групи МСО
Галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
Спеціальності 014.021 Середня освіта
(Мова і література (англійська))

Голубятнікової Кароліни Володимирівни

Використання чужих ідей, результатів і текстів мають посилання на відповідне джерело

_____ _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Науковий керівник:

Глазунова Т. В., кандидат педагогічних наук, доцент

Розширена шкала
_____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____ _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____ _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2020 рік

ЗМІСТ

ВСТУП…… 3

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ НАВЧАННЯ ПРОФЕСІЙНО-СПРЯМОВАНОГО АНГЛОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ…… 6

1.1. Комунікативні компетенції вчителя іноземних мов XXI століття……. 6

1.2. Професійно-спрямоване англомовне спілкування у контексті гуманізації навчання іноземних мов……. 13

1.3. Професійно-особистісні передумови комунікативної культури вчителя іноземних мов……... 21

Висновки до розділу 1…….. 26

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ПРОФЕСІЙНО-СПРЯМОВАНОГО АНГЛОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ…….. 27

2.1. Методичні рекомендації для розвитку професійних комунікативних компетенцій майбутніх учителів іноземних мов 27

2.2. Методика організації і проведення пробного навчання з метою навчання майбутніх вчителів іноземних мов професійно-спрямованого англомовного спілкування ……..... 33

Висновки до розділу 2…….. 67

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ…….. 69

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……. 71

АНОТАЦІЯ…… 78

ДОДАТКИ…….. 80

ВСТУП

Нова ціннісна парадигма освіти, як і глобальні процеси гуманізації, зумовлюють відповідні цілі розвитку комунікативних компетенцій педагогів взагалі й учителів іноземних мов зокрема. Саме відповідний характер, динаміка, а головне ціннісне наповнення спілкування між учителем і учнями є інструментом реалізації принципів дитиноцентризму, толерантності, рівності та поваги до особистісних та навчальних потреб учнів.

Слід зазначити, що ефективне спілкування має різні тлумачення у різних сферах діяльності: у бізнесі, рекламі та політиці це засіб досягнення комерційних та політичних цілей, у психології – це засіб впливу, а у педагогічному процесі спілкування вважається ефективним, якщо воно є виявом ціннісного ставлення до учня, спонукає його до зворотної комунікативної ініціативи і забезпечує комфортне навчальне середовище. У процесі навчання іноземних мов комунікативні компетентності вчителя є визначальною умовою розвитку мовленнєвих навичок учнів, оскільки оптимальні форми взаємодії сприяють особистісній відкритості учнів, спонукають їх до активізації мовлення та відповідно розвитку мовленнєвих навичок.

Аналіз наукових та навчально-методичних вітчизняних та іноземних джерел виявив значний інтерес дослідників до проблеми розвитку навичок професійно-спрямованого спілкування: глибоко досліджена сутність комунікативної взаємодії учителя і учнів у ході навчання іноземних мов у працях О. Діордіященко; К. Кончович розглядає педагогічні умови та структурно-функціональну модель формування готовності майбутніх учителів іноземних мов до педагогічного спілкування засобами тренінгових технологій; сучасні концепції підготовки вчителів іноземної мови до професійного спілкування висвітлені в працях М. Антюшина, Н. Зеленської, Н. Зуєнко; лінгво-дидактичні основи формування професійного мовлення вчителя іноземної мови розглянуті у роботах М. Заброцького; В. Черниш аналізує принципи та методологічні засади розвитку іншомовного діалогічного

мовлення з точки зору компетентнісного підходу. Релевантними у контексті нашого дослідження були методичні розробки Дж. Гетфілд та Дж. Фрідмана, які надали методичні рекомендації та основні стратегічні параметри гуманізації іншомовної комунікативної взаємодії на уроці.

Попри те, що у методиці навчання іноземних мов із означеної теми накопичена значна кількість теоретичних досліджень та практичного досвіду, прослідковується брак науково-методичних досліджень щодо гуманізації процесу спілкування учителя іноземних мов з учнями та відповідно стратегій професійної підготовки у цьому напрямку, чим і зумовлена **актуальність** даного дослідження.

Об'єктом дослідження є професійна підготовка майбутніх учителів іноземних мов.

Предмет дослідження – шляхи і способи розвитку професійно-комунікативних компетенцій майбутніх учителів іноземних мов.

Метою нашого дослідження було визначити шляхи розвитку гуманістичної спрямованості у спілкуванні майбутніх учителів іноземних мов у контексті їхньої професійної підготовки.

Мета дослідження конкретизується у таких **завданнях**:

1. На основі аналізу наукових джерел з'ясувати сутність, функції та особливості професійно спрямованого спілкування учителя іноземних мов 21 століття.
2. Визначити способи реалізації гуманістичної професійної позиції у процесі навчання іноземних мов.
3. Розробити, теоретично обґрунтувати та перевірити у ході пробного навчання комплекс вправ, спрямованих на розвиток професійно-комунікативних компетенцій та професійно-особистісних якостей майбутніх учителів.

Методи дослідження: добиралися згідно етапу дослідження включали контент-аналіз, порівняльний аналіз, систематизацію, включене спостереження, тестування, метод експертної оцінки.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що у ньому проаналізовано, конкретизовано і уточнено сутність та особливості професійно-спрямованого спілкування учителя іноземних мов, з'ясовано шляхи гуманізації процесу навчання, розроблено комплекс вправ на розвиток відповідних професійних компетенцій майбутніх учителів.

Практичне значення дослідження полягає у розробці комплексу вправ для розвитку професійно-комунікативних компетенцій майбутніх учителів іноземних мов.

Апробація результатів дослідження здійснювалася на п'яти конференціях всеукраїнського та міжнародного рівнів:

1. Інтернет-конференції «Сучасні проблеми лінгвістики, літературознавства та методики викладання» (ВДПУ, грудень 2019).
2. IV Всеукраїнській науковій інтернет-конференції «Діалог мов і культур у сучасному освітньому просторі» (Суми, листопад 2020).
3. Студентській інтернет-конференції "Сучасні проблеми лінгвістики, літературознавства та методики викладання мови і літератури" (ВДПУ, грудень 2020).
4. Всеукраїнській науковій конференції "Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі" (ВДПУ, листопад 2020).
5. IV Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя» - (ВДПУ, листопад 2020).

Структура роботи: дипломна робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел з 70 позицій та 1 додатку. Загальний обсяг роботи – 83 сторінки, з них 71 сторінка основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ НАВЧАННЯ ПРОФЕСІЙНО-СПРЯМОВАНОГО АНГЛОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ

1.1. Комунікативні компетенції вчителя іноземних мов XXI століття

На різних етапах розвитку суспільства філософія освіти та її завдання були різними: від просвітництва та розвитку ціннісної сфери до пропагування урядової політики та формування певного типу громадянина. Це, переважно, залежало від позиції людини у соціумі – у гуманістичних системах людина сприймалася як найвища цінність, в авторитарних була лише інструментом та безликим елементом системи. У контексті кожної концепції комунікація між учителем та учнями повинна була виконувати відповідні функції: від задоволення потреби дитини у прийнятті й розумінні та реалізації природних потенціалів дитини до формування і контролю свідомості.

Для розуміння змісту навчання майбутніх учителів професійно орієнтованого англомовного спілкування слід передусім означити, якими є тенденції розвитку суспільства, які цінності та компетенції покликана розвивати школа, та якими є роль та характер педагогічного спілкування у XXI сторіччі. На нашу думку, напрям розвитку сучасної освіти складають три головних групи об’єктивних чинників:

а) на суспільно-політичному рівні: глобалізація, діджиталізація та ствердження демократичних систем;

б) на соціальному: переважання віртуальних форм спілкування; розвиток міжкультурного, професійного та міжособистісного спілкування; індивідуалізація та диверсифікація підходів згідно індивідуальних потреб і особливостей;

в) на особистісному: необхідність неперервного навчання та інтеграції у соціальний та соціально-професійний простори.

Означені тенденції мають як позитивні, так і негативні аспекти. За висновками В. Шаповалова, XXI сторіччя несе у собі виклики у вигляді

дереалізації (віртуалізації) реальності, маніпуляції свідомістю, руйнівний вплив на людину, яка перетворюється на часткового, «розірваного» суб'єкта. Виступаючи у ролі «інтерактивного» суб'єкта, людина стає простим ретранслятором повідомлень, що означає втрату свого «Я» [39; 8]. Виходячи з цього твердження, завданням усіх освітніх установ є спрямованість усієї методології навчання на розвиток критичного мислення та комунікативних навичок, які нададуть можливість створювати реалістичну картину світу у свідомості кожної людини і протистояти негативному впливу величезної інформаційної маси, з якою доводиться мати справу у контексті життя у XXI столітті.

Освіта як провідник філософії відповідної епохи відображає і ціннісні настанови, і глобальні тенденції розвитку суспільства, тому школа повинна бути тим середовищем, яке буде відображати сучасні процеси, у якому, іншими словами, дитина може навчитися і спілкуватися на сучасному рівні, і самореалізовуватися, і розвиватися відповідно до вимог сучасності. Відповідно і вчитель повинен володіти необхідними компетенціями, щоб створити це середовище і дозволити учням не лише здобути знання з певного предмету, але і почуватися комфортно і впевнено.

Отже, яка роль відведена комунікативним умінням у наборі компетентностей сучасного вчителя і яким чином їх можливо розвинути у процесі професійної підготовки?

Щоб підійти до відповіді на ці запитання, розглянемо комунікативну складову теорії «4Cs» та висновки дослідників та методистів щодо новітнього образу вчителя та вимог, які ставить перед ним сучасність.

Загальну інтерпретацію аспектів професійної діяльності подає С. Бейтс [46]. Дослідник проаналізував «анатомію» вчителя XXI століття, визначивши 6 основних параметрів його професійного функціонування.

Рис.1
Функціональні ролі вчителя XXI століття за С. Бейтсом

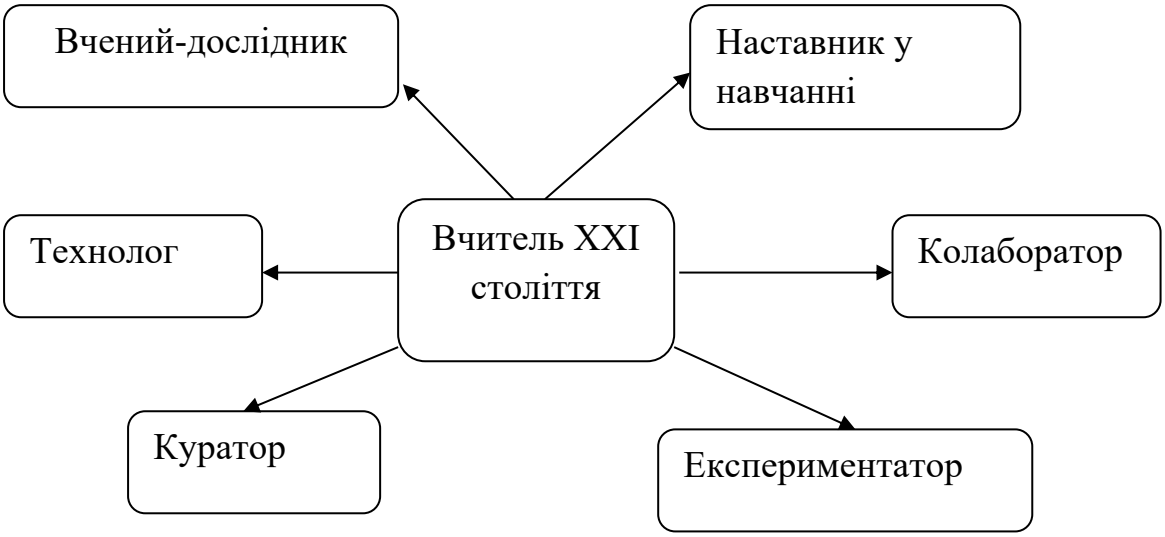

Отже, учитель як вчений-дослідник обізнаний із науковими основами своєї діяльності і активно послуговується новітніми розробками, які стосуються оптимізації навчального процесу та підвищують його ефективність. Окрім того, він володіє знаннями відповідної термінології, може проводити самостійні дослідження та описувати явища повсякденного життя у академічному середовищі на основі наукових методів.

Учитель як технолог швидко засвоює та вільно застосовує знання та навички, що стосуються залучення сучасних технологій та засобів комунікації для навчальних цілей.

Учитель як куратор продукує методичні матеріали та активно послуговується методичними розробками інших представників професійної спільноти, здійснює ефективний нетворкінг, є активним на професійних платформах та вміє здійснювати підбір і відбір матеріалу у відповідності до поставлених методичних цілей.

Учитель як наставник у навчанні демонструє глибоке розуміння процесу вивчення іноземних мов з точки зору бачення учня, вміє визначити шляхи ефективного опанування навчального матеріалу, спрямувати, скоригувати

процес саморозвитку кожного учня, а також підібрати методи та підходи, які зроблять цей процес послідовним й ефективним.

Учитель як колаборатор співпрацює з колегами у напрямку розробки ефективних навчальних стратегій, програм та методик, є відкритим до збагачення свого професійного досвіду через досвід інших учителів, спільно реалізує методичні проекти, здійснює міжпредметне спілкування.

Учитель як експериментатор випробовує та з готовністю вводить у практику нові ідеї та розробки, не зупиняється на традиційних методах навчання. Однак, для будь-якого експерименту потрібне глибоке знання і розуміння вихідних даних, умов та можливостей, тому експериментаторська робота завжди поєднується з дослідницькою і здійснюється із залученням критичного та прогностичного мислення.

Усі ці параметри професійної діяльності учителя супроводжуються чотирма компетенціями, що отримали назву «4Cs», тобто критичне мислення, креативне мислення, комунікативні навички і навички співпраці. Розглянемо детальніше, у чому полягає сенс та особливості цих компетенцій у контексті професійної діяльності.

Критичне мислення включає в себе індуктивне та дедуктивне міркування, висновки та оцінку [51]. У роботі вчителя ці операції забезпечують роботу з навчальним матеріалом, його відбір, оцінку, структурування, проектування навчальної діяльності, здійснення критичного аналізу результатів своєї роботи і досягнень учнів, визначення дієвих методів і прийомів, планування та коригування навчального процесу. Фахівець, який критично мислить, постійно міркує над тим, як оптимізувати процес роботи, прогнозує його результати чи наслідки [64; 5].

Креативне мислення є невід’ємним атрибутом фахівця XXI століття. На нашу думку, це пов’язано, передусім, з фактором часу: на тлі великої кількості уже створених методик доволі важко винайти щось нове і запровадити його в дію з максимальним результатом. Креативне мислення є джерелом інновацій, у тому числі в освіті. На рівні викладання креативне мислення дозволяє не

лише викладати навчальний матеріал, але знаходити нестандартні підходи до пояснення та інтерпретації мовних явищ, знаходити цікаві способи їх відпрацювання та активізації.

Комунікативні уміння, а також навички ефективної співпраці є також невід'ємними складниками професійної компетентності учителя XXI століття. Дж. Мор, Р. Фішер і Дж. Невін розмежовують ці дві компетентності через їхні функціональні особливості: комунікативна компетентність учителя полягає у чіткості та зрозумілості професійного мовлення, здатності передавати інформацію та рівномірно розподіляти час на мовлення кожного учасника навчального процесу [59; 104]. Навички співпраці інтерпретуються як поєднання комунікативних компетенцій і таких, що пов'язані з розв'язанням конфліктів, прийняттям рішень, розв'язанням проблем і досягненням компромісів [60].

Окремим параметром у комунікативній компетентності сучасного фахівця дослідники визначають лідерські здібності. На нашу думку, вони є невід'ємною складовою професійної компетентності вчителя 20 століття, оскільки функції лідера, керівника навчального процесу є сутністю його професійної ролі. Учитель ініціює комунікативну взаємодію, підтримує її у тому чи іншому режимі та стилі і власним прикладом формує і розвиває комунікативну культуру у своїх учнів. Варто зазначити, що, як і всі попередньо розглянуті компетенції, лідерські якості завжди були складовою професійної діяльності вчителя, однак об'єктивні умови її формування у XXI столітті дещо змінили свій характер. На думку Дж. Соланд, лідерські здібності включають здатність здійснювати комунікацію та співпрацю у поєднанні зі здатністю бачити перспективу і ті компетенції, які потрібні для роботи з людьми [64; 23]. Багаточисельні школи лідерства та науковий інтерес до цієї теми свідчать про важливість лідерських якостей у сучасному професійному соціумі.

З аналізу цілої низки наукових публікацій з цієї проблеми українського дослідника О. Пономаренка можна побачити, що до структури педагогічного

лідерства входять практично всі професійно-педагогічні компетентності [22; 14]:

а) професійно-ділові (компетентність, відповідальність, ініціативність, організованість, мотивація досягнення, уміння розв'язувати конфлікти, здатність до інтеграції соціальних ролей, потреба в особистісному та професійному розвитку тощо);

б) когнітивно-творчі (уміння логічно мислити, генерування ідей, аргументування, творче мислення, аналітичність мислення, прогностичні вміння, інноваційне мислення тощо);

в) афективно-комунікативні (емоційна стабільність, емпатія, комунікабельність, ентузіазм, уміння слухати, грамотність мовлення, гарно поставлений голос тощо);

г) морально-вольові (гуманність, самокритичність, толерантність, справедливість, урівноваженість тощо).

Розвиток демократичних процесів та нова особистісно зорієнтована парадигма освіти надають поняттю «лідерство» дещо іншого наповнення: від авторитарного стилю педагогічного спілкування учитель переходить до демократичного, від ролі керівника – до ролі лідера. Аналіз літературних джерел з питань лідерства сучасного вчителя свідчить про те, що саме роль лідера, не авторитарного керівника вважається оптимальною для гармонійного розвитку особистості. М. Пирогов, приміром, ще на початку минулого століття зазначав, що «основне, що вимагається від вчителя,– це повага до людської природи дитини, надання йому вільного, нормального розвитку, намагання вселити їй тверді переконання щодо правильного розуміння речей і життя, змусити її діяти свідомо у ставленні до добра і правди, проте не зі страху чи задля похвали та нагороди...» [8; 33]. У цій цитаті міститься квінтесенція сучасної теорії лідерства, за якою учитель покликаний здійснювати керівництво навчальним процесом у співпраці з учнями, досягти розуміння учнями важливості та цінності знання, особливостей його здобуття через мотивування, підтримку, індивідуальний, а не колективний підхід, з тим,

аби вони змогли у подальшому ефективно та свідомо здійснювати процес навчання самостійно.

Більш наближено до специфіки навчання іноземних мов інтерпретують професійно-комунікативні ролі вчителя М. Спратт і А. Нола [63; 68]. За їхніми висновками, в залежності від мети уроку, вікової категорії учнів та застосовуваних методів, у професійно-спрямованому спілкуванні учитель іноземних мов може виступати у таких ролях:

- планувальник: готує і продумує деталі взаємодії, форми роботи з метою залучення всіх учасників до комунікативного обміну;
- інформатор: подає інструкції, рекомендації, налаштовує на позитивний та етичний фон взаємодії; підказує вихід у ситуаціях браку розуміння;
- менеджер: організовує навчальне середовище, слідкує за тим, аби всі учні були залучені до спілкування, здійснює моніторинг індивідуальної, парної та групової роботи;
- учасник: долучається до обговорення, ділиться своїм досвідом, міркуваннями без надмірного домінування на уроці;
- фасилітатор: заохочує учнів до активного мовленнєвого обміну думками, враженнями, почуттями, допомагає у знятті мовних труднощів;
- друг: заспокоює учнів, коли вони почуваються засмученими чи пригніченими;
- діагност: визначає причини можливих мовних та мовленнєвих труднощів; оцінює рівень досягнень;
- консультант: надає інформацію, ділиться знаннями.

1.2. Професійно-спрямоване англомовне спілкування у контексті гуманізації навчання іноземних мов

Освіта 21 століття продовжує гуманістичний напрям у своєму розвитку. У теорії освіти взагалі гуманізація трактується як «олюднення», утвердження особистості як найвищої соціальної цінності, прагнення виховувати людину з усіма атрибутами, що належать феномену людства [24; 75]. На практичному рівні цей напрямок втілився у зміні форм роботи – застосування активних методів на противагу прямим методам викладання, адаптування навчальних програм до потреб, можливостей дитини того чи іншого віку, скорочення навчального часу, становлення нової етики спілкування з дітьми тощо. Що стосується навчання іноземних мов, то можна вважати, що його гуманізація почалася із запровадження комунікативного підходу, в основі якого лежить принцип дитиноцентризму, тобто уваги до потреб та інтересів дитини, спрямованість на навчання та розвиток її внутрішніх потенціалів, на самовираження завдяки інтенсивній комунікативній взаємодії, уваги до індивідуальних особливостей дитини, її стилю навчання, інтересів тощо. Комунікативний підхід не просто змінив вектор навчання іноземних мов на функціонування в ситуаціях реального життя, що відобразилося і в тематиці програм, і у самій організації навчання, він також зумовив позицію учня як суб'єкта спілкування, у якому об'єктом дослідження і обговорення часто виступає він сам, реалії його життя і життя його однолітків.

Гуманістичні підходи у контексті навчання іноземних мов реалізуються на кількох рівнях: на рівні ціннісного ставлення до іншої людини, на рівні редукції функціонально-рольових відносин у процесі спілкування з учнями, на рівні мовної репрезентації ціннісного ставлення, комунікативної культури та прагнення до створення довірливих взаємин та позитивного навчального середовища.

Як зазначає К. Кончович, комунікативна основа навчального процесу забезпечується встановленням і подальшою підтримкою педагогічно

доцільних взаємин (зовнішніх – мовленнєвих і внутрішніх – емоційно-особистісних) учителя й учнів з метою оптимального вирішення в процесі уроку мовленнєвих завдань [14; 85].

Традиційна система освіти розглядала спілкування як засіб управління, контролю та покарання, спрямованих на досягнення навчальних цілей без урахування особистісних потреб, нахилів та психологічних особливостей учнів та не беручи до уваги міжособистісний рівень взаємин між учителем і учнями. Комунікативна взаємодія учителя й учнів мала функціонально-рольовий характер, відповідно й учень позиціонувався як об'єкт формувального впливу з боку контролюючого вчителя, а не суб'єкт особистісного розвитку, у якому вчитель є помічником і фасилітатором. Відповідно, завданням учня у навчальному діалозі було якнайповніше репродукувати вкладений вчителем зміст предметного знання без акценту на вираження власних думок і міркувань, що суттєво обмежувало мовленнєву взаємодію та можливості розвитку мовленнєвих навичок.

Наразі і спрямованість навчальної комунікації змінилася радикальним чином: якщо у традиційній системі домінувала складова знань, то у XXI сторіччі головним пріоритетом є сфера потреб дитини. Відповідно змінилися і підходи до розуміння ролі комунікації у навчальному процесі. Якщо у першому випадку комунікативна взаємодія спрямовувалася на засвоєння прописаних програмою знань і формування певних стандартних моделей поведінки, то сучасна гуманістична парадигма передбачає опору на сферу потреб дитини, зокрема на задоволення трьох її вищих рівнів (за А. Маслоу): потреби у прийнятті, приналежності, визнанні, свободі, повазі і підтримці. Таким чином, до навчальних і виховних завдань у XXI сторіччі додалися ще розвивальна і соціальна. Це, відповідно, підвищує і розширює об'єктивні вимоги до комунікативної культури педагога і зумовлює необхідність пошуку ефективних стратегій її розвитку.

У контексті сучасних тенденцій у сфері педагогічного спілкування сутність професійно-спрямованого спілкування учителя іноземних мов

полягає у тому, що воно здійснюється у контексті гуманізації навчання шляхом поєднання предметно-зорієнтованої та міжособистісної взаємодії і є спрямованим на оволодіння навичками іншомовного мовлення та паралельним розвитком комунікативної культури учнів.

Комунікативна культура вчителя завжди була важливою у педагогічній практиці, вона вирізняла вчителя з-поміж представників інших сфер діяльності. Однак, у XXI столітті вона набуває нової якості, її аспекти – нового звучання на основі досягнення розуміння важливості гуманізації навчання у сучасному контексті та у відповідності до оновленої інтерпретації професійних умінь вчителя та вимог до них.

Таким чином, вчитель іноземної мови XXI століття покликаний забезпечити потреби учнів у прийнятті та розумінні, здійснювати психолого-педагогічну підтримку у процесі навчання, бути фасилітатором та помічником у засвоєнні знань, а також демонструвати ціннісне ставлення до учнів, практикувати принципи ефективного спілкування та розвивати відповідні навички в учнях.

Таким чином, опираючись на інтерпретацію функцій педагогічного спілкування Н. Щуркової [45; 13], ми визначаємо наступні функції професійно-спрямованого спілкування учителя іноземних мов.

Функція реалізації ціннісного ставлення. Ціннісна спрямованість спілкування учителя іноземних мов, на відміну від функціонально-рольової, реалізується цілком конкретними мовними засобами, техніками ефективного спілкування і педагогічної підтримки. Демонстрація ціннісного ставлення відбувається саме у процесі спілкування, і вона полягає у здійсненні вчителем навчальної взаємодії з урахування принципів політкоректності, толерантності, поваги тощо. У контексті навчання іноземних мов ця функція спілкування виступає необхідною умовою створення позитивного навчального середовища, що в свою чергу забезпечує кожному учневі можливість розкривати свої здібності, вільно розвиватися і вдосконалювати свої знання і навички без негативних переживань і негативного досвіду.

Функція становлення культури етичного спілкування. Відомо, що учні переймають той стиль спілкування, який демонструється вчителем. За висновками Л. Петровської і А. Співаковської відбувається іррадіація настанов, ставлення і манери спілкування і поведінки [21; 87]. У будь-якому середовищі з часом формується певна культура спілкування. Якщо учитель організовує взаємодію з позицій гуманістичного світогляду, демонструє відкритість, автентичність, повагу, це мимоволі впливає на манеру спілкування самих учнів. Беручи участь у взаємодії такого типу, учні спостерігають і згодом засвоюють ціннісне ставлення до інших.

Комунікативно-стимулююча функція. Як відомо, бажання спілкуватися виникає лише за умови створення комфортного комунікативного середовища та наявності особистісно значущої теми розмови. Обидва фактори є обов'язковими для вивчення іноземної мови. Оптимальний стиль спілкування учителя забезпечує відповідне налаштування учнів на активну і відкриту комунікативну взаємодію, чим забезпечується розвиток іншомовного мовлення.

Професійно-спрямоване спілкування у контексті навчання іноземних мов має такі *особливості*:

1. На уроці іноземної мови в однаковій мірі є важливими як навчальна взаємодія, так і міжособистісний рівень спілкування, оскільки розвиток мовленнєвих умінь відбувається шляхом інтенсивної мовленнєвої практики. В свою чергу, мовлення здійснюється успішно, якщо на уроці забезпечується комфортне комунікативне середовище. Діалог довільного формату і на довільну тему не є відходом від навчального процесу, а навпаки, являє собою процес розвитку мовленнєвих навичок. Таким чином, навчання здійснюється через спілкування, тому ефективність останнього є передумовою ефективності навчального процесу. При цьому слід зазначити, що, забезпечивши психологічний комфорт у процесі власне навчання, вчитель водночас створює і передумови для міжособистісного спілкування учнів між собою і вчителя з учнями.

2. Навчання іноземних мов відбувається шляхом поєднання двох паралельних практик – вивчення мовних явищ і занурення у мовне середовище. Тому, говорячи про компетенції вчителя у плані предметно-зорієнтованої взаємодії, ми переважно маємо на увазі навчальний аспект діяльності, тоді як занурення забезпечується створенням контексту комунікації, що вимагає з боку вчителя навичок дещо іншого характеру: вміння транслювати відповідну культуру спілкування, координувати спілкування між учнями, заохочувати до діалогу і підтримувати його.

На основі аналізу характеру та специфіки навчання іноземних мов, а також беручи до уваги дослідницькі висновки В. Сафонової [25], С. Шатілова [41], Дж. Гадфілд [57] та Дж. Соланда [66], ми визначили ряд умінь, які забезпечують успішне виконання учителями їхніх професійних функцій у контексті предметно-орієнтованої взаємодії і у плані міжособистісного спілкування.

Отже, на рівні *предметно-орієнтованої* взаємодії визначаються такі уміння:

- вміння виділяти аспекти теми, які відповідають інтересам учнів, відображають сучасні реалії життя і, відповідно, мотивують учнів до спілкування;
- вміння спрощувати, ілюструвати прикладами, абстрагувати, застосовувати образні порівняння при поясненні навчального матеріалу;
- вміння створювати візуальні опори, схеми, інфографіку та використовувати їх у різних формах спілкування;
- вміння розпочинати діалог, підтримувати його динаміку, оцінювати, коментувати репліки учнів з урахуванням педагогічної етики.

Міжособистісний рівень спілкування учителя і учнів забезпечується такими вміннями як:

- інтерперсональні та інтраперсональні вміння емоційного інтелекту;
- володіння практичними техніками та прийомами ефективного спілкування (переконування, зняття напруги, зниження

конфліктогенності спілкування, створення позитивного і комфортного мікроклімату тощо).

Гуманістична спрямованість у навчанні іноземних мов реалізується і за рахунок особистісних чинників, і шляхом використання певних методів та прийомів навчання, і засобами мови. Особистісний аспект представлений рядом умінь, серед яких:

- ціннісне ставлення до учня та до процесу спілкування з ним;
- внутрішня спрямованість учителя на позитивну комунікативну взаємодію;
- емоційний інтелект у всіх його аспектах: розпізнавання своїх і чужих емоційних станів та управління ними;
- психологічна гнучкість та адаптивність;
- ініціативність і самоспрямованість (прагнення до самовдосконалення, здатність до саморефлексії та самоідентифікації);
- комунікативна культура.

Що стосується власне техніки гуманістично орієнтованого спілкування, то науковці рекомендують цілий ряд методів та прийомів, які сприяють створенню позитивного навчального середовища, навчання без стресу та налагодження атмосфери взаємного прийняття, довіри та підтримки.

Меджабін Рахман [65] рекомендує застосовувати такі **методи**, як:

- сугестопедія на рівні застосування форм роботи, які задіюють різні органи чуття, музику, зображення тощо, спрямовані на зняття напруги та зниження рівня тривожності на уроках іноземних мов;

- активний метод навчання CLL (Community Language Learning) – колективне навчання, яке дозволяє оптимізувати використання навчального часу в бік більш інтенсивної навчальної взаємодії між учнями та надання можливості кожному висловити свої почуття, міркування, обмінятися ними з іншими і за цей рахунок самоствердитися та налагодити більш тісний особистісно-емоційний зв’язок один з одним;

- “silent way” - «метод мовчання» - мінімізація комунікативного втручання вчителя в учнівські діалоги та монологи, толерування мовних помилок у процесі мовлення, з позицій того, що помилки є природним явищем у вивченні мови, а також максимальне задіювання проблемного, автономного навчання, де учень має можливість самостійно керувати темпом і ритмом навчання, знаходити оптимальні для себе способи опрацювання матеріалу тощо;

- метод TPR (Total Physical Response) – повної фізичної реакції – задіювання фізичних рухів з метою активізації водночас лівої та правої півкуль головного мозку, асоціювання значень слів з певними фізичними діями, сприяє невимушеному запам’ятовуванню та активній взаємодії між учнями;

- застосування емотивного мовлення – спеціальних формулювань, які виражають психологічну підтримку, заохочення, позитивну оцінку виконуваних дій.

Джіл Хетфілд [57] пропонує гуманізовувати процес навчання іноземних мов за рахунок використання таких **навчальних стратегій**:

- формування командного духу, оптимізація взаємодії в групі;
- актуалізація індивідуальних навчальних стратегій, саморозкриття і самовираження;
- розвиток емпатії;
- персоналізація висловлювань (обговорення особистого досвіду, вражень, думок, почуттів учнів тощо) на противагу репродуктивним чи наративним моделям мовлення;
- підвищення рівня впевненості та психологічного комфорту;
- відпрацьовування технік взаємодії, емпатійного слухання, самооцінювання і саморефлексії.

Існує також ряд **мовних засобів** для забезпечення гуманістичної спрямованості у професійно-орієнтованому спілкуванні учителя іноземних мов. Передусім, це:

- **прийоми пом'якшення висловлювання** (understatement) передбачають вживання наступних вербальних засобів:

Пом'якшувальні вирази: *There seems to be … It looks like…It's a little bit…*

Пом'якшувальні слова: *slightly, rather*

Заперечні запитання: *Wouldn't … be better? Couldn't we start again?*

Зміна порядку слів: *no → not really, I am not sure*

Модальні структури: *It must have been…It might be…*

Я-повідомлення: *I don't quite see what you mean. I am not making myself clear (vs. YOU don't understand)*

Уникання негативних формулювань: *It might be better vs. It is bad.*

- **прийоми емпатійного слухання**:

So you mean…

What exactly do you mean by…Could you specify?

From your words I can conclude that…

Paraphrasing the other person's words

Reflection of feelings: "You seem to think strongly about this."

- **прийоми педагогічної підтримки:**

You'll make it, I'm sure!

You've done great progress in your English!

You shouldn't give up! You'll cope!

This topic is hard for everybody, so don't be disappointed with yourself.

It's ok, you just need some more practice.

- **прийоми продуктивної похвали:**

Конкретизація схвалення:

Your English is fantastic! → I like your pronunciation and accuracy.

Похвала процесу, не лише результату:

I could see how well you interacted with each other. I do appreciate your enthusiasm!

Демонстрація щирості, уникання надмірного схвалення:

I appreciate your effort. Thank you very much for it.

Уникання порівнянь з іншими учнями, посилання на очікування:

You really took my recommendations into account and changed the structure of your essay.

- **прийоми продуктивної критики:**

"Прийом бутерброду":

Your presentation is generally ok. You were very expressive and convincing and the information was very interesting and new for us. However, it was a little bit time-consuming. So next time, please, try to be more laconic. And yet, thank you, it was a very good performance.

Характеристика конкретного випадку, не учня взагалі:

You should have learnt the key words for your reproduction. (vs. You never learn any new words).

1.3. Професійно-особистісні передумови комунікативної культури вчителя іноземних мов

За висновками американських дослідників К. Кея і Ш. Робінсона, слід робити виразний акцент на розвиткові цілого ряду особистісно-професійних якостей педпрацівників, які покликані реалізовувати професійні функції у відповідності до умов XXI століття [56, с. 10].

Отже, серед найважливіших професійно-особистісних рис учителя XXI століття передусім розглядаються *психологічна гнучкість та адаптивність* [56;11]. Психологічна гнучкість необхідна вчителеві як представникові соціальної професії не лише для ефективної взаємодії з учнями як носіями певних цінностей, уявлень, що мають різноманітні особливості мислення та поведінки, але й для готовності сприймати, приймати і впроваджувати щоразу нові ідеї, з готовністю розглядати альтернативні точки зору, працювати з новою інформацією, іноді інтегрувати предметні знання з інших дисциплін у

вивчення іноземних мов. Не слід забувати, що молодому фахівцеві потрібно співпрацювати з представниками різних вікових категорій, тому міжгенераційна взаємодія також вимагає гнучкості та здатності адаптуватися, бути готовим зрозуміти, збалансувати різні підходи до професійних питань, обговорювати та приймати раціональні рішення.

Ініціативність і самоспрямованість виступають не менш важливими особистісно-професійними характеристиками сучасного вчителя і є якостями, які є супутніми до навичок XXI століття – креативного та критичного мислення. Творча ініціатива вчителя є необхідною передумовою активного залучення учнів до навчального процесу, пошуку нових форм і методів роботи, підвищення якості навчання. Самоспрямованість як ознака наявності в учителя внутрішньої мотивації до розвитку та самовдосконалення, налаштованості на навчання впродовж життя, здатності до саморефлексії та самоідентифікації є необхідною передумовою професійного зростання та, в результаті, якості освіти.

Комунікативна культура є особливо актуальною в епоху необмежених можливостей спілкування та інтенсивної професійної взаємодії. Особливої важливості комунікативна культура набуває у діяльності вчителя іноземних мов.

Продуктивна компетентність учителя конкретизується у таких її ознаках, як: вміння інтерпретації предметного матеріалу; проектування пізнавальних методів і дій; організація навчальної діяльності учнів шляхом розкриття їхнього суб'єктивного досвіду через діалог, рольову гру, рефлексію тощо з метою не лише здобуття учнями знань, але і забезпечення та підтримки мотивації до навчання [56; 4].

Лідерські здібності та відчуття особистої відповідальності є об'єктивною умовою та інструментом демократизації освіти. Як зазначає Л. Маргуліна, демократизація освіти передбачає не лише розширення учнівських прав та повноважень, а і обов'язкову демократизацію діяльності педагогічного колективу [20; 8]. Іншими словами, учитель у цій системі

отримує більше автономії та свободи дій, права на ініціативу та втілення власних ідей та проектів. Реалізація такої моделі педагогічного управління неможлива без наявності у вчителя лідерських якостей, які, за О. Пономаренком, включають ініціативність, відповідальність, здатність до інтеграції соціальних ролей, інноваційне мислення тощо [22; 265]. Визначальною рисою лідера є його включення у процес навчання не лише у ролі керівника, але й у ролі активного учасника, який займає гнучку позицію у співпраці з учнями та делегує їм свої повноваження.

Особливо важливою професійно-особистісною якістю сучасного вчителя іноземних мови виступає *емоційний інтелект*. За концепцією Д. Гоулмена, навички емоційного інтелекту зосереджені у двох основних полюсах: полюс розпізнавання та полюс керування [55]. У полюсі розпізнавання представлені дві різновекторні групи навичок: розуміння причин та характеру *власних* емоцій, їхня адекватна оцінка та розуміння станів та емоцій *інших людей*, емпатія. Полюс керування включає навички управління власними емоціями, самоконтроль, адаптивність, мотивацію розвитку, а також навички управління процесом взаємодії з іншими людьми: надихати, змінювати емоції іншої людини на позитивні, ефективно співпрацювати з іншими людьми і працювати у команді, розв'язувати конфлікти та розвивати довготривалі стосунки.

Рис. 2 Модель емоційного інтелекту Д. Гоулмана

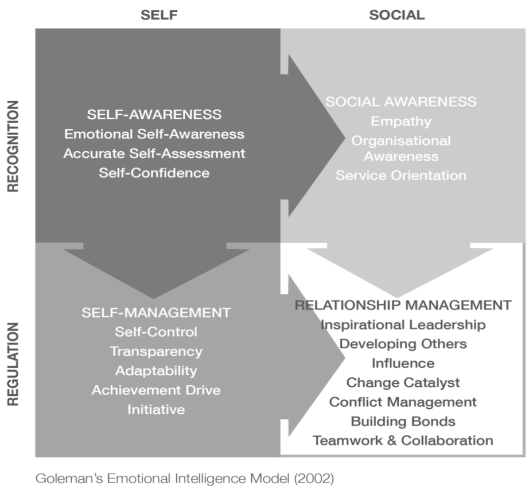

Goleman's Emotional Intelligence Model (2002)

У процесі професійно-спрямованого спілкування рівень емоційного інтелекту учителя відіграє визначальну роль. Усі чотири групи навичок зумовлюють ефективність спілкування з учнями і колегами, а також рівень саморегуляції. Перша група навичок – розпізнавання власних емоційних станів – забезпечує можливість встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між власними емоціями, думками і поведінкою у процесі спілкування з учнями. Це, у свою чергу, створює підґрунтя для подальшого уникання ситуацій та власних вчинків і думок, які спричиняють негативні переживання, понижають стресостійкість та саморегуляцію. Професійна діяльність учителя є максимально насиченою в емоційному плані, вчителі іноді переживають не лише позитивні емоції, але і стани пригніченості, фрустрації, напруги. Вчасне розпізнавання таких емоцій допоможе запобігти їхньому розвитку, спонукати до самоаналізу та саморозвитку, уникнути більш небезпечних емоційних станів – депресії та професійного «вигорання». В ситуаціях невдач чи конфліктів ця здатність допомагає визначити, які власні емоції спричинили певні помилки, і навпаки, які дії спричинили негативні емоції. Емоційна пам'ять та емоційний досвід, які становлять основу здатності розпізнавати власні емоції, є основою для розуміння станів дітей та причин їхньої поведінки. Гуманізація комунікативного процесу між учителем і учнями передбачає опору саме на розуміння та прийняття дитини такою, яка вона є, а це здійснюється, передусім, на основі розуміння та прийняття себе самого.

Друга група навичок – керування власними емоційними станами – безпосередньо пов'язана з першою і означає здатність керувати власними реакціями, справлятися зі стресом, гнівом, почуттям антипатії тощо. На уроці іноземних мов, як у середовищі інтенсивного спілкування, надзвичайно важливим є емоційний фон взаємодії, який переважно створюється вчителем. Такі емоції вчителя, як радість, ентузіазм, зацікавленість «запалюють» дітей, сприяють готовності учнів до діалогу та, відповідно, активізують мовленнєвий розвиток. І навпаки, нездатність вчителя нейтралізовувати власні негативні емоції, справлятися з внутрішніми негативними переживаннями та своїми

негативними реакціями на певні зовнішні чинники, відповідним чином впливає і на мікроклімат на уроці та на мовленнєву активність учнів.

Третя група навичок – соціальна чутливість – полягає у здатності вчителя ідентифікувати емоції дітей за мовою тіла, виразом обличчя, тоном голосу, поглядом тощо, а також розпізнавати їхні особливості за декількома важливими для навчання іноземних мов категоріями: стилем навчання (візуальний, аудіальний, кінестетичний), темпераментом, швидкістю сприйняття, психотипом (інтроверт-екстраверт). У суто дидактичній взаємодії ці навички застосовуються на рівні розпізнавання причин мовленнєвих труднощів та у подальшому з метою їх корекції та можливого усунення. Звісно, що соціальна чутливість учителя іноземних мов ґрунтується не лише на природній здатності відчувати та розпізнавати чужі емоції, а і на професійних знаннях. За Дж. Олдхемом існує два основних типи соціальної чутливості у професійній діяльності – номотетична і ідіографічна [19; 2]. Номотетична чутливість полягає у здатності застосовувати стосовно дитини відомості про типового представника групи, до якої вона належить, тобто обирати методи та прийоми згідно її вікових та індивідуальних особливостей. Ідеографічна чутливість означає здатність пізнавати іншу людину під час тривалої взаємодії з нею, спостерігати за динамікою її розвитку і на цій основі підвищувати ефективність взаємодії. На нашу думку, соціальна чутливість вчителя іноземних мов повинна полягати не лише у пасивному спостереженні, а у цілеспрямованому дослідженні емоцій, станів, нахилів та інтересів дітей. Це можна здійснювати за допомогою психологічних тестів, комунікативних ігор, малюнків тощо. На уроці іноземної мови здатність вчителя розпізнавати емоції дітей зумовлює правильний вибір стратегії навчання, її моделювання та адаптування згідно цілого ряду ознак: настрою дітей, їхніх реакцій, характеру взаємодії тощо.

Управління процесом взаємодії вміщує в собі усі інші три групи навичок і включає в себе не лише комунікативну взаємодію, але і здатність управляти емоціями дітей, покращувати настрій, підвищувати мотивацію, оптимізувати

способи взаємодії. Дані навички реалізуються як і в безпосередній взаємодії учителі й учнів, так і в процесі регулювання взаємин між дітьми.

Висновки до розділу 1

Взаємодія учителя й учнів в умовах глобальних змін на всіх рівнях життя і спілкування наближається до переходу від статусно-рольових форм до міжособистісних, від директивно-контролюючих стратегій до гуманістично спрямованих.

Учитель XXI століття постає перед низкою нових вимог, реалізація яких безпосередньо залежить від професійних та особистісних якостей та компетенцій, знань і цінностей, які забезпечують відповідну спрямованість у навчанні, а також потреби учнів у самоактуалізації та саморозвитку.

Взаємодія учителя й учнів на уроці іноземної мови має дуальний характер і включає в себе предметно-орієнтований аспект та міжособистісне спілкування, кожен з яких передбачає наявність в учителя як відповідних компетенцій – від уміння формулювати запитання до корекції взаємин в учнівському колективі – так і особистісних якостей: психологічної гнучкості та адаптивності, емоційного інтелекту, ініціативності і самоспрямованості тощо.

Відмінною рисою уроку іноземної мови є одночасне вивчення предметного матеріалу, тобто власне мови, і паралельне занурення в мовне середовище, що вимагає від учителя умінь, пов’язаних із забезпеченням мотивуючого позитивного навчального середовища.

Актуальним питанням з огляду на загальні тенденції гуманізації спілкування на всіх рівнях є реалізація гуманістичної спрямованості на уроках іноземних мов. Методична наука пропонує цілий ряд навчальних стратегій, способів і прийомів реалізації ціннісного ставлення до дитини, оптимізації взаємодії, розвитку комунікативної культури у середовищі іншомовного спілкування. Серед них прийоми емпатійного слухання, ефективної критики і похвали, сугестопедія, метод «мовчання» тощо.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ ПРОФЕСІЙНО-СПРЯМОВАНОГО АНГЛОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ

2.1. Методичні рекомендації для розвитку професійних комунікативних компетенцій майбутніх учителів іноземних мов

Навчання майбутніх учителів іноземних мов професійно-спрямованого англомовного спілкування у контексті гуманізації освітнього процесу відбувається у напрямку розвитку професійних компетенцій XXI століття і має інтегрований характер, оскільки поєднує у собі декілька напрямків:

а) становлення ціннісного ставлення до дитини; формування відповідних ціннісних диспозицій та мотивації до здійснення комунікативної взаємодії на основі принципів гуманізму, політкоректності та етики спілкування (ціннісно-мотиваційна складова);

в) розвиток знань щодо оптимізації процесу взаємодії на уроці іноземної мови, саморегуляції та саморозвитку, активна рефлексія кожним студентом та формування особистої професійної позиції у кожному з цих аспектів (когнітивна складова);

г) розвиток професійно-комунікативних компетенцій на рівні застосування відповідних мовних технік організації навчальної та соціальної взаємодії на уроці з іноземної мови (практична складова).

Навчальний процес є процесом спілкування на рівні повідомлення знань та їхнього відображення, взаємодії учителя й учнів як людини з людиною на академічному та міжособистісному рівнях, а також взаємодії учнів між собою. Як зазначалося, комунікативна взаємодія учителя й учнів на уроці іноземної мови відбувається і розвивається на двох рівнях: дидактичному і міжособистісному. Відповідно, і навчання майбутніх учителів англомовного спілкування з учнями повинно здійснюватися у двох напрямках: а) розвитку навичок здійснення навчальної взаємодії та її мовного забезпечення і б) розвитку навичок педагогічної підтримки, створення позитивного навчального

середовища та регулювання взаємин в учнівському колективі з допомогою відповідних мовних засобів та певних форм роботи.

Предметний аспект комунікації між учителем і учнями є достатнім чином висвітлений у роботах сучасних методистів, тому вважаємо за доречне зупинитися лише на тих особливостях мови учителя іноземних мов, які забезпечують гуманістичну спрямованість у професійно-спрямованому спілкуванні та деяких способах їхнього тренування у процесі професійної підготовки.

Навчальну взаємодію на уроці іноземної мови забезпечує ***дидактична мова вчителя***. Розглянемо аспекти та способи розвитку відповідних навичок у майбутніх учителів.

Отже, розвиток компетенцій майбутніх учителів іноземних мов на дидактичному рівні можна здійснювати шляхом вивчення та відпрацювання певних мовних структур, формулювань та прийомів. Навчання дидактичних структур можна здійснювати у відповідності до професійно-комунікативних ролей учителя, визначених М. Спраттом та А. Нола [63; 68]. Наведемо приклади вправ, спрямованих на формування професійних навичок використання мовлення вчителя у відповідності до цілей уроку.

Exercise 1.

Мета: навчити використовувати мовлення вчителя у відповідності до ролі вчителя на уроці.

Instruction*: Here are some examples of teacher talk at different stages of a class. What do you think is the teacher's role in each one? Match the lines with the teacher roles.*

a) "The verbs "Suggest" and offer are used differently: *Suggest means bring an idea forward or recommend and offer means to be ready to give."*	*1. Facilitator*
a) If you have difficulty or get stuck with anything, just let me know.	*1. Resource*

b) Let's agree on the rules of discussion. I suggest the following: no bulling or disrespect, everybody has their talking time, we listen attentively to each other, no monopolizing and no silence.	*2. Friend*
c) How was your class outing? Where exactly did you go? Vova, did you bring your nice camera along?	*3. Manager*
d) I suppose, we should look at this issue from a different side. Let me share my experience…	*4. Participant*

Додатковим аспектом навчання вживання дидактичного мовлення вчителя може бути й усвідомлення необхідності відповідного емоційного супроводу у мовленнєвій поведінці відповідно до комунікативної ролі:

Exercise 2:

***Мета**:* вибір емоційного забарвлення мовлення вчителя у відповідності до цілі мовлення.

***Instruction:** Match the activity with the respective emotional behavior of the teacher:*

Activity/task	***How the teacher should behave***
1. Team game	*a) efficient, clear, supportive*
2. Role Play	*b) dramatic, interesting, commanding*
3. Teacher reading aloud	*c) supportive, retiring, clear, encouraging*
4. Whole class listening	*d) energetic, clear, fair, encouraging*

Важливим у контексті професійної підготовки до здійснення комунікативної взаємодії на уроці іноземних мов є і усвідомлення необхідності комунікативного адаптування. Т. Ватсон [69] визначив 8 позицій, за якими дидактична мова учителя іноземних мов відрізняється від мови учителів інших навчальних дисциплін:

1) невербальне адаптування: використання більшої кількості жестів і рухів під час пояснення та говоріння в цілому;

2) паравербальне адаптування: мовлення вчителя характеризується уповільненням темпу за рахунок частих і довших пауз;
3) фонологічне адаптування: артикуляція часто надто інтенсивна і надмірно виражена з метою досягнення учнями розуміння;
4) адаптування лексичних засобів вираження думки: учитель спрощує і перефразовує свої формулювання згідно віку учнів та навчальної ситуації;
5) адаптування синтаксису: застосування скорочених структур, простіших граматичних конструкцій, часових форм;
6) адаптування дискурсу: інтенсивне застосування підказок, стимулюючих висловів, повтори та перефразування власних пояснень, перевірка розуміння *(використання CCQ–Concept Checking Questions)*;
7) адаптування зворотної реакції: учитель обов'язково здійснює зворотну комунікативну дію – висловлює згоду чи незгоду, похвалу чи критику, просте «так» чи «ні» вербальними та невербальними (кивання чи хитання головою тощо) засобами;
8) концептуальне адаптування: учитель застосовує інтерпретацію матеріалу, прямі образні порівняння, переноси значень, ілюструє прикладами, адаптує матеріал та стиль пояснення відповідно до віку та особливостей учнів [69; 17]

Дані теоретичні знахідки можна практично реалізувати у наступній вправі:

Exercise 3.

***Мета**: усвідомлення дидактичних особливостей мовлення вчителя іноземної мови.*

***Instruction:** Say whether the following statements are True or False. Acount for your choice. Which kind of adaptation does each of the statements refer to?*

1. *Teacher talk is characterized by speed-ups and no pauses. (Para-verbal adaptation).*

2. *Teacher's speech organs move more intensively when they talk to the pupils (Phonological adaptation).*
3. *"Your increasing inability to conceptualize the rudimental foundations of the content delivered creates a growing dissonance between the institutional requirements and your provisional outcomes" is an excellent example of teacher talk (Adaptation of vocabulary and syntax).*
4. *The teacher makes up fairy tales and tells stories, draws pictures and tells jokes – all these are methods of teacher talk (Adaptation of discourse).*
5. *That's it. That's quite right. Magnificent! Excellent job! are examples of response adaptation.*

Комунікативні стратегії вчителя іноземної мови у предметно-спрямованому спілкуванні базуються на здійсненні наступних професійних функцій: поясненні, інструктуванні, організації, зворотної реакції та оцінюванні. Предметна взаємодія здійснюється в інтеграції з міжособистісним рівнем спілкування, який у контексті гуманістичної педагогіки передбачає такі прийоми, як заохочення, зацікавлення, психологічна підтримка, зворотна реакція з урахуванням принципів етичного спілкування. Кожен з цих аспектів супроводжується відповідними мовними засобами і передбачає певну зміну дискурсу.

Наприклад, з урахуванням гуманістичного підходу до навчання такий аспект мовлення учителя, як вказівка (command) переходить у прохання (request), що передбачає різні формулювання у мовленні вчителя. Згаданий прийом демонструє визнання особистісної рівності учителя й учнів, поваги та володіння учителем етикою спілкування [58; 14]. Для тренування такої трансформації у мовленні вчителя пропонуємо наступну вправу.

Exercise 4.

Мета: адаптація мовлення вчителя у відповідності до ситуації на уроці та навчальної цілі.

Instruction: *Transform the following examples of teacher talk from commands into requests using the phrases suggested:*

I am going to ask you to…I expect you to/not to…I would prefer you to…Do you think you could…? I wish you would…Could you please…? I am afraid you can't… I highly recommend that you…

Commands	**Requests**
Finish this off at home! *You are to prepare the presentation in Power Point.* *I do not allow using Google Translate.* *Just stop talking!* *Do this exercise in writing!* *You should watch this video if you want to understand how this rule works in the language.*	

Важливим аспектом мовленнєвої підготовки майбутніх учителів іноземних мов у контексті гуманізації спілкування є оволодіння ***техніками переконування*** (persuading) та ***пропонування*** (suggesting) як знову-таки альтернатива вказівці (command).

Exercise 5.

Мета: навчити добирати мовленнєві засоби для вираження професійної функції «переконування» та «пропонування».

Instruction: *Choose one of the phrases to paraphrase the following commands.*

It might be a good idea to…It would be a good idea to…You had better…Let us…Why not…How about…What if…I'd rather you…

1. *You must do this exercise in writing.*
2. *Re-do this task!*
3. *You will make presentation on Friday.*
4. *Start with the dialogues.*
5. *Put these words down into your vocabularies.*

6. Don't talk when the teacher is speaking.

У відповідності до комунікативного підходу у навчанні іноземних мов здійснюється редукція мовленнєвих партій учителя за рахунок стимулювання мовлення учнів. Відтак, ще однією важливою навичкою, необхідною для вчителя іноземної мови XXI сторіччя, є здатність учителя спонукати учнів до діалогу, вираження своїх думок і почуттів, активування їх життєвого досвіду (*eliciting*). Це здійснюється теж за допомогою певних мовленнєвих стратегій, які доцільно відпрацьовувати у процесі професійної підготовки.

Exercise 5.

***Мета**: навчити залучати учнів до діалогу, персоналізація навчання.*

***Instructions:** Work in small groups. Use the phrases below to elicit your groupmates' opinions on any random issue of your interest.*

What is the difference between…?

What are your impressions of…?

Do you have any idea of…?

What are the advantages and disadvantages of…?

What's your view on…?

Предметно-спрямований рівень взаємодії учителя і учнів на уроці з іноземної мови здійснюється в інтенсивному комунікативному форматі, що вимагає від учителя не лише знання відповідних структур та виразів (classroom expressions), але і вмінь, пов'язаних з інтонаційним оформленням мовлення, гучністю та тоном голосу. Дані аспекти вимагають спеціального тренування та подальшого дослідження.

2.2. Методика організації і проведення пробного навчання з метою навчання майбутніх вчителів іноземних мов професійно-спрямованого англомовного спілкування

Підготовка до здійснення комунікативної взаємодії на уроці іноземної мови предметного рівня має суто технічний характер і вимагає відпрацювання мовних структур, аналізу та рефлексії комунікативних ситуацій, постановки

голосу та тону. На противагу цьому, забезпечення гуманістичної спрямованості вимагає від учителя не лише знання певних мовних структур та виразів, а і особистісно-професійних якостей, ціннісних установок та розуміння стратегій здійснення взаємодії з учнями у гуманістичному ключі. Оскільки дидактичний аспект взаємодії є досить ґрунтовно досліджений у методиці навчання іноземних мов, ми зосередили наше дослідження на підготовці майбутніх учителів до реалізації ціннісного ставлення до учнів, забезпечення позитивного мікроклімату у процесі навчання.

Результати дослідження Т. Кравченко та І. Брецко свідчать про залежність професійної позиції молодих учителів від їхніх установок у комунікативній сфері [15; 53]. Це означає, що першочерговим завданням у підготовці майбутніх учителів іноземної мови до професійно-орієнтованого спілкування є вироблення їхньої власної свідомої позиції як суб'єкта спілкування та відповідних ціннісних параметрів, забезпечення можливості набуття ними відповідного досвіду у спілкуванні, адже саме досвід і практика позитивного спілкування розвивають відповідні цінності, компетентності та певні звички у спілкуванні, які молодий педагог реалізуватиме у подальшому спілкуванні вже у професійному контексті.

Навчання майбутнього фахівця здійснюється у тісній взаємодії теоретичної підготовки і практичного вправляння. Це передбачає включення у навчальний процес вправ і завдань, які тренують навички професійного спілкування, а також таких форм роботи, які розвивають ціннісно-когнітивний аспект комунікативної культури майбутнього вчителя, тобто знання про специфіку педагогічного спілкування, шляхи його оптимізації, а також відповідні цінності і диспозиції, якими керуватиметься вчитель у ході професійно-орієнтованого спілкування.

На нашу думку, розвиток навичок, необхідних для ефективного професійно-орієнтованого спілкування учителя іноземної мови з учнями можливий за допомогою комплексу вправ, які можна виконувати як окремий навчальний тренінг, так і застосовувати на заняттях з практики мови і

методики навчання англійської мови. У ході виконання цих завдань студенти матимуть змогу одночасно розвивати свої компетентності, а також самі взяти участь у тих формах роботи, які будуть застосовувати під час уроків у подальшій професійній практиці. Активна рефлексія та обговорення після кожної вправи допоможуть сформувати професійну позицію у спілкуванні і глибше зрозуміти специфіку комунікативної взаємодії.

Розроблений нами комплекс вправ передбачає розвиток таких аспектів професійної компетентності, як здатність розпізнавати емоційні стани, психотип та темперамент учнів; здійснення управління процесом взаємодії на основі ціннісного ставлення; розпізнавання та розуміння причин власних емоцій та здатність управляти своїми емоціями, впоратися із почуттям стресу, гніву тощо. Слід зазначити, що вправи комплексу спрямовані на розвиток як особистісних, так і професійних параметрів комунікативної компетентності майбутніх учителів, оскільки вони передбачені для інтегрування у процес професійної підготовки. Це означає, що робота над кожним із аспектів комунікативної компетентності (самосприйняття, саморегуляція, самоусвідомлення, емпатія, соціальна компетентність, управління відносинами), які традиційно виділяє психологічна наука, поєднується із трьома аспектами професійної готовності майбутнього учителя (ціннісно-когнітивним, диспозиційним та практично-дійовим), які визначають педагогіка та методика навчання іноземних мов.

Ціннісно-когнітивний аспект полягав у розвитку свідомої позиції кожного учасника спілкування, усвідомлення себе як комуніканта, своїх сильних і слабких сторін, домінантного стилю спілкування з учнями. В процесі пробного навчання здійснювалася опора на особистий досвід студентів, їхню емоційну пам'ять, аналітичні уміння. Також слід підкреслити, що у процесі обговорення здійснювалася інтеграція знань з предметів психолого-педагогічного циклу, а також актуалізація особистого досвіду та власної професійної позиції майбутніх учителів.

Становлення психолого-педагогічної диспозиції у спілкуванні передбачало розвиток позиції прийняття і безумовно позитивного ставлення до кожної дитини на основі знання і розуміння вікових та індивідуальних особливостей дітей, типу сприйняття інформації кожного учня, його темпераменту тощо.

Розвиток практичних навичок реалізації та трансляції ціннісної спрямованості у спілкуванні здійснювався по відношенню до трьох груп навичок: самоідентифікації, самопрезентації й управління враженням, саморегуляції та управління емоціями (параметр «Вчитель»); власне комунікативних навичок, що стосуються взаємодії з учнями (параметр «Вчитель-Учні») та навичок регулювання взаємодії усередині учнівської групи (параметр «Учень-Учень»). Враховуючи те, що усі психологічні аспекти комунікації забезпечуються, передусім, мовними засобами, до цього комплексу вправ ми також включили і ті, які допомагають студентам оволодіти тим лексико-граматичним матеріалом, який вони зможуть застосувати з метою налагодження та підтримки ефективної взаємодії на уроці, створення позитивного мікроклімату в учнівському середовищі та трансляції ціннісного ставлення по відношенню до кожного учасника навчального процесу.

З метою перевірки ефективності застосування спеціального комплексу вправ для розвитку навичок професійно-спрямованого англомовного спілкування майбутніх учителів іноземних мов нами було проведено пробне навчання у групі 2АА1, яка налічувала 12 студентів. Заняття проводилися у дистанційному режимі, відповідно до карантинних обмежень, на платформі безкоштовного сервісу онлайн відеозв’язку Google Meet. Аудиторна та домашня робота проводилась за допомогою наступних онлайн сервісів: Google Classroom, Google Forms, MiroBoard та Kahoot.

Серед завдань пробного навчання було виділено наступні:

1) шляхом інтеграції психолого-педагогічних та методичних знань створити ціннісно-теоретичну базу професійно-спрямованого англомовного спілкування майбутніх учителів іноземних мов;
2) у поєднанні професійних знань, власного комунікативного та емоційного досвіду, аналізу комунікативних стратегій і мовленнєвих прийомів гуманізації взаємодії учителя іноземних мов з учнями зміцнити когнітивний компонент професійно-комунікативної компетентності;
3) за допомогою спеціальних вправ розвивати навички самоідентифікації та управління емоційним станом, соціальної чутливості, емпатії та управління емоціями у контексті вивчення іноземних мов.

Пробне навчання можна умовно поділити на три етапи: підготовчий; практичний; підсумковий.

Мета ***підготовчого етапу*** (15.10.2020) полягала у з'ясуванні наявного рівня сформованості професійно-комунікативних компетенцій майбутніх учителів іноземних мов, їхніх проблемних аспектів. У відповідності до даної мети було проведено тестування рівня сформованості п'яти професійно-особистісних якостей, які на нашу думку, забезпечують необхідні передумови гуманізації процесу вивчення іноземних мов: розуміння себе; управління власними емоціями; самомотивації; розуміння почуттів інших, емпатії; управління емоціями. Опитувальник містив 50 тверджень. Досліджувані характеризували себе, використовуючи для відповідей 5-бальну шкалу Лікерта – від 1 – «зовсім не згодний» до 5 –«цілком погоджуюся». При цьому одна половина запитань мала позитивний код, інша – негативний. Теоретичний розподіл результатів можливий від 10 до 50 балів за кожним аспектом емоційного інтелекту. Результати тесту представлені у Таблиці 2.1.

Таблиця 2.1. Результати вхідного тестування рівня сформованості професійно-особистісних комунікативних компетенцій майбутніх учителів іноземних мов

		1st attempt				
		Self-awareness	Managing emotions	Motivating oneself	Empathy	Social Skill
Student	1	38	13	16	36	24
Student	2	40	37	39	38	45
Student	3	32	29	32	32	28
Student	4	40	29	30	35	37
Student	5	43	39	36	38	33
Student	6	44	17	36	37	36
Student	7	43	32	36	44	37
Student	8	43	36	33	39	35
Student	9	33	26	35	31	28
Student	10	33	24	34	38	35
Student	11	29	36	23	35	24
Student	12	30	29	34	36	41
		37,3	28,9	32,0	36,6	33,6

Отримані результати засвідчили те, що майбутні учителі іноземних мов мають високий рівень тих навичок, які складають когнітивний та перцептивний аспект спілкування: самоідентифікації (37 балів з 50) й емпатії (36,6 балів), однак мають нижчі показники у діяльнісних параметрах – управління власними емоціями (28,9 балів) й управління відносинами (33,6 балів). Порівняно низьким є також показник мотивації (32,0 бали).

На наш погляд, такі результати свідчать про те, що студенти володіють здатністю розпізнавати та визначати власні й чужі емоції, навичками самоаналізу та спостережливістю, вміють ідентифікувати різні психологічні стани та розуміти їхні причини. Однак, ті компетенції, які вимагають здатності свідомо здійснювати, регулювати та корегувати комунікативну взаємодію, власне практичні навички управління різними ситуаціями професійного

спілкування потребують розвитку, вдосконалення та свідомої професійної позиції.

На ***практичному етапі*** (з 16.10.2020 по 29.10.2020) нами був застосований комплекс розроблених нами вправ, які були згруповані у відповідності до зазначених вище компетенцій:

а) вправи на розвиток уміння самоідентифікації та самопізнання;

б) вправи на розвиток соціальної чутливості: здатності розпізнавати емоційні стани інших людей за невербальними ознаками;

в) вправи на саморегуляцію: управління емоціями, зокрема на керування та зняття стресу, контролювання емоцій, розвиток позитивного мислення, оптимістичних настанов тощо;

г) вправи на управління процесом спілкування з наголосом на педагогічному контексті взаємодії: на використання мовленнєвих прийомів похвали, критики, позитивної взаємодії тощо.

I. Група вправ на розвиток уміння самоідентифікації та самопізнання.

Вправа 1. Five senses

Мета: розвиток уміння самоідентифікації, самопізнання.

Тип вправи: продуктивна, комунікативна.

Інструкція: Remember five things that make you experience positive emotions. Put down your answers. Share them with your groupmates. What do you have in common?

Thing to see	
Thing to feel	
Thing to smell	
Thing to hear	
Thing to touch	

Рефлексія і Discuss the following questions with your partner.

***обговорення*:** What do you think was the purpose of this activity?
How important are emotions in your life?
Can you say you are an emotional person?
What emotions do you experience most often?
Can you manage your emotions? How?
Which emotion is the hardest to hide?
Which one is the hardest to get rid of?
Do you always understand the source of your emotions?

Вправа 2. Emotional Intelligence Test

Мета: розвиток навичок самопізнання;

Тип вправи: рецептивно-репродуктивна

Інструкція: Have you heard of emotional intelligence and its components? What examples of emotionally intelligent behavior can you provide?
Follow this link:
https://www.mindtools.com/pages/article/ei-quiz.htm
Evaluate each statement as you actually are, rather than as you think you should be. When you've finished, click "Calculate My Total," and use the table that follows to think about next steps.

Рефлексія і обговорення: Do you agree with the test interpretation? What could you add to the description?

Вправа 3. "How Self-Aware Are You?"

Мета: розвиток навичок самопізнання; розвиток позитивного образу «Я»

Тип вправи: рецептивно-продуктивна, комунікативна

Інструкція: Before you can make changes in yourself, you have to know

what there is to work with. Becoming self-aware is about the process of understanding yourself. Please choose three strengths for yourself, and three items you would like to improve on. Once you've chosen traits that need improving, think about and describe how you will attempt to improve those traits.

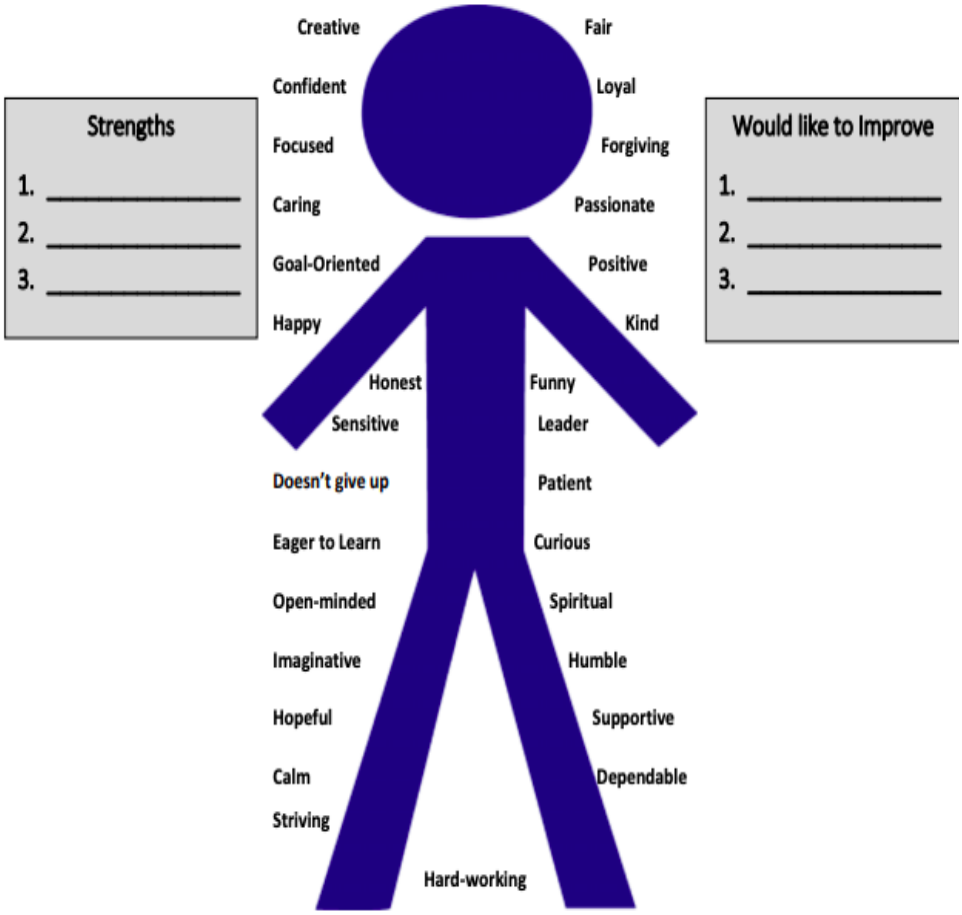

Рефлексія і обговорення: What are your strengths and weaknesses? Share your answers with the rest of the class. Do you already have a self-improvement plan or any ideas on how to develop the qualities you'd like to develop and minimize those that you find not good for you?

Вправа 4. "Tell Me My Name"

Мета: розвиток навичок самоаналізу, самосприйняття, рефлексії.

Завдання: Stage 1.

Invent a two-word nickname that would include an adjective identifying one of your predominant features and the name of an object/animal/abstract notion that you would associate yourself with. Do not share it with anybody yet.

e.g. BUSY BUNNY

Stage 2.

Invent a nickname for your partner that you would recommend him/her for a social media profile following the same instructions.

Stage 3.

Compare the nick you invented for yourself with the nick your partner invented for you.

Рефлексія і обговорення 1. What was harder for you: to make up a name for yourself or your partner? Why?

2. How did you feel about this game?

3. When you become a teacher, what activities will you use to help you get to know your pupils better?

Вправа 5. "Emotional Odd-Out"

Мета: розвиток навичок самоаналізу, самосприйняття, рефлексії.

Завдання: If you could exclude one emotion from your life, what would it be? Why?

FEAR

ANXIETY

EMBARRASSMENT

ANGER

ENVY
REGRET
FRUSTRATION
ANNOYANCE

Рефлексія і обговорення Remember situations which made you feel afraid, anxious, embarrassed etc. What caused them? Was there a way to avoid them? How can negative emotions be useful? What do they teach us and other people?

ІІ. Група вправ на розвиток соціальної чутливості.

Вправа 6. "What's in the Face?"

Мета: розвиток соціальної чутливості.

Тип вправи: комунікативна, продуктивна.

Інструкція: The teacher selects a portrait photo of a person he/she knows very well but of the one that the students do not know.
Task1 : Look at the photo and answer the following questions:
What is the person like?
What is his/her social life like?
What did the person feel like at the time the photo was taken?
Task 2: If you have a photo of a close friend or a relative on your phone, show it to your partner and get them to answer the same questions about the person.

Рефлексія і обговорення: How many right answers did you make?
Are you good at face reading?

Вправа 7. "Reading People"

Мета: розвиток соціальної чутливості; активізація лексики за темою "Feelings and Emotions"

Тип вправи: рецептивно-репродуктивна

Інструкція: Follow the link below:

https://greatergood.berkeley.edu/quizzes/ei_quiz/take_quiz

Work with a partner. Look at the face in the picture. Which of the emotions listed below does it express? Submit your answers and get your total counted. Share the results with your partner.

This face is expressing...

1. Flirtatiousness
2. Interest
3. Happiness
4. Politeness

Talk to your partner and discuss how you identify the emotion. Submit your answer and check your option and argumentation.

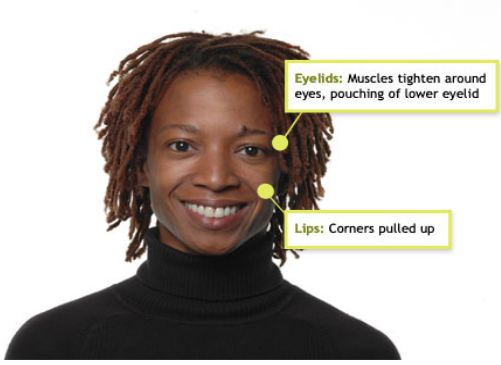

Рефлексія і обговорення: Which emotions did you get wrong?
Why do you think it happened?

Вправа 8. "I am You" (from J.Hadfield)

Мета розвиток емпатії та соціальної чутливості

Тип вправи продуктивна, комунікативна

Інструкція Imagine you are your partner. Fill in the questionnaire as if you were her/him.

I AM YOU

Imagine you are your partner and complete the sentences.

I like the colour because…

My favourite time of day is…

I feel annoyed when…

I enjoy…

I particularly dislike…

The kind of music I like best is…

I sometimes worry about…

My biggest fear is…

My ambition is to…

I like people who ...

Рефлексія і обговорення Which statements were easy to complete?
Which ones were not? Why?

Вправа 9. "Emotional Zoom-In".

Мета: розвиток емпатії та соціальної чутливості.

Тип вправи: комунікативна, продуктивна

Інструкція: You will receive role cards. Imagine you are the person in the card. What is your life like? Give as much detail as possible (what time you get up, what you do during the day, who you talk to, how you spend your free time etc.)
What do you like/dislike about your life?
How do you feel most of the time?
Roles:
SUCCESSFUL ENTREPRENEUR
HOMELESS PERSON
A CHILD WITH A DISABILITY
A BEAUTY QUEEN
A WOMAN WITH A BABY
A FIRST-YEAR STUDENT
A MARKET VENDOUR
A POLITICIAN
THE PRESIDENT
AN OFFICE CLEANER

Рефлексія і обговорення Would you like to be in the place of the person in your card?
Which question was the hardest to answer?

Вправа 10. What's in a Name?

Мета: розвиток навичок розпізнавання типу особистості, спостережливості, соціальної чутливості, аналітичного мислення.

Інструкція: You'll receive cards with nicknames that different teenagers made up for their Instagram profiles. Try to identify the personality type

of the teenager. Discuss the questions in the card with your partner. Share your speculations with the rest of the class.

Студенти об'єднуються в пари, отримують картки з псевдонімами (подані нижче) та проводять обговорення. Насамкінець діляться своїми міркуваннями з групою.

Рефлексія і обговорення. Which question was the most challenging for you?

Remember your friends from the social media and their nicknames. Do you think their nicknames identify their qualities, hobbies, passions, drawbacks or are they just a wordplay?

The Cards:

BUMBLEBEE	What do you think determined the person's choice of this nickname? Do you think he/she has a positive self-image? Is he/she introverted or extroverted? What kind of emotions dominate in his/her life?
FAST FOOT	What do you think determined the person's choice of this nickname? Do you think he/she has a positive self-image? Is he/she introverted or extroverted? What kind of emotions dominate in his/her life?
COMEDY CENTRAL	What do you think determined the person's choice of this nickname? Do you think he/she has a positive self-image? Is he/she introverted or extroverted? What kind of emotions dominate in his/her life?
FISH FACE	What do you think determined the person's choice of this nickname? Do you think he/she has a positive self-image?

	Is he/she introverted or extroverted?
	What kind of emotions dominate in his/her life?
SQUIRREL	What do you think determined the person's choice of this nickname?
	Do you think he/she has a positive self-image?
	Is he/she introverted or extroverted?
	What kind of emotions dominate in his/her life?
LETmeFLY	What do you think determined the person's choice of this nickname?
	Do you think he/she has a positive self-image?
	Is he/she introverted or extroverted?
	What kind of emotions dominate in his/her life?
MADCAP	What do you think determined the person's choice of this nickname?
	Do you think he/she has a positive self-image?
	Is he/she introverted or extroverted?
	What kind of emotions dominate in his/her life?

III. Вправи на розвиток вміння саморегуляції.

Вправа 11. "Improvisation Game: Fortunately-Unfortunately"

Introduction:

Emotional intelligence is not only about feeling, understanding and discerning your own emotions and those of other people. It's also about self-regulation and emotion management. You are supposed to be able to regulate your thoughts, your emotions and your reactions.

Мета: розвиток навичок управління емоціями та позитивного мислення.

Тип вправи: комунікативна, продуктивна.

Інструкція: Teachers often have loads of work and loads of stress. It is important to regulate emotions with all possible means and get back to positive thinking and good mood.

You will receive cards with statements reflecting negative thoughts. Your task is to try and re-interpret the situation through logical reasoning, suggestions, offers, jokes, self-advice etc. in order to feel more positive about it. Start your statement with "Fortunately" or "On the other hand".

e.g. Unfortunately, the weather is so bad. I won't be able to go out tonight.

You: *On the other hand, there are plenty of things I can do at home. I've got a great film to watch. Or I can bring my files in order at last.*

Examples of complaints:

Unfortunately, I feel totally worn out. I wish I could have a holiday.

Unfortunately, there is so much work for tomorrow. I'll have to sit up late and will look miserable tomorrow.

Unfortunately, this class is so noisy, I feel totally devastated after each lesson.

Unfortunately, Nikita is such a spirit-killer, always bored, never interested.

Рефлексія і обговорення. Is it hard for you to get rid of negative thoughts? How do you do it?

Вправа 12. "Three Why's"

Мета: розвиток навичок саморегуляції та управління емоціями.

Тип вправи: комунікативна, продуктивна

Інструкція: Remember the situation when you felt angry.
Ask yourself why you felt angry. Then ask another "why" to your answer. Then one more "why". *(e.g. I last felt angry when my friend refused to go shopping with me. Why? Because I wanted her to come. Why? Because I feel better when I go shopping with someone. Why? Because I've always done the shopping with Mum or somebody else.)*

Рефлексія і обговорення: Can you say that the last answer was the real reason why you felt angry?

Вправа 13. "Anger Management: What's Your Style?"

Мета: розвиток навичок управління емоціями

Тип вправи: комунікативна, продуктивна

Інструкція: Teaching is sometimes about managing negative emotions. Anger in particular.
Here is the list of anger management methods. Rate it from most effective to least effective (1-3) going by your experience. Talk to your partner and discuss your results. Share them with the rest of the class.

1-3

1. Remember the nice things this person has done for you and make yourself feel grateful in this way.
2. Admit that you are not perfect either and have also made similar mistakes in your life.
3. Neutralize your anger by doing or saying something nice to the person who has hurt you.
4. Remember that once you give anger a go, it will take control over you and your whole day will be spoilt.

5. Try to understand the reasons why this person said or did so and make yourself feel sorry for them.
6. Imagine the negative consequences of expressing and feeling anger.

Рефлексія і обговорення: Do you tend to express or suppress your anger? How does it feel in both cases?

Вправа 14. «Tune the Radio» (adapted from "Practicing EI") [52]

Мета: розвиток навичок управління емоціями.

Тип вправи: комунікативна, продуктивна.

Інструкція: Choose a card with an emotion chain.
SUDDEN JOY→FRUSTRATION→ANGER→BOREDOM
By remembering a situation from real life try to revive the emotion you really experienced. How did you express it? What did you say? Then, chainwise, tune in for other emotions one by one. Act them out for your fellow students. Let them guess what emotion you are showing and what the situation might have been like.

Рефлексія і обговорення: What emotions are harder to revive? Positive or negative? Can you easily switch from a negative emotion to a positive one?

Вправа 15. "Productive Optimism" (adapted from Practicing EQ) [52]

Мета: розвиток навичок управління емоціями та саморегуляції.

Тип вправи: комунікативна, продуктивна.

Інструкція: List 5 things you feel pessimistic about and would like to change. Next to each item write a solution which might be possible for a person with a lot of skill, knowledge and experience. In the third column write down what you can do about it.

I think I can't…	Those who can…	What I can do:

Рефлексія і обговорення: Can you say you feel more optimistic about your problems after this activity? What do you need to feel more optimistic about things?

Вправа 16. "Tips for Emotional Detox"

Introduction:

Teachers live a rich emotional life. Professional image of a teacher is about controlling emotions and never giving negativism a go. However, if you just suppress your emotions or wait until something good happens and helps you feel better may have a very negative effect on your health. Knowing ways to detox emotionally is an efficient tool for being a happy teacher.

Мета: підвищення обізнаності студентів щодо способів регулювання емоцій, розвиток саморегуляції.

Тип вправи: рецептивно-продуктивна, комунікативна, рефлексивна.

Інструкція: You'll each receive a card with expert tips on how to detox emotionally.

Grade each of them 1-5 depending on how effective it is or would be for you.

TIP GRADE (1-5)

Get some colouring books and colour the images. Light mindless handwork helps detox your emotions.

Clean and clear up. Putting things away helps order your thoughts. Also, seeing things that are clean and orderly makes you feel calm and refreshed.

Do some light gymnastics. Stretch your muscles, swing your legs and arms. This will relieve emotional tension.

Have a warm shower for 15 minutes. Or swim if you have a possibility. Water appears to "wash away" stress, anxiety and emotional tension.

Do breathing exercises, preferably in the open air.

Opt for positivity: watch a comedy instead of a drama, listen to happy music, look at happy faces etc.

Рефлексія і обговорення. How do you usually detox your thinking?
Is it hard for you to get rid of negative emotions? How do you do it?

Вправа 17. "Negative Feelings Dustbin" (adapted from J.Hadfield)

Мета: розвиток навичок управління емоціями.

Тип вправи: продуктивна, комунікативна

Інструкція: Write down all the things you are feeling angry, depressed, or fed-up about in your present situation. Now put your pens down and pass around the wastepaper basket. Crumple up your papers, enjoying the sensation, and fling them into the basket putting as much force and as much expression into the action as possible.

Рефлексія і обговорення Do you feel relieved after this activity?
Does writing help you sort out problems, make plans and get rid of negativism in your mind?

IV. Група вправ на розвиток уміння управління відносинами.

Вправа 18. "Through Altruism to Empathy" (adapted from Practicing EQ and Classroom Dynamics)

Мета: розвиток емпатії

Тип вправи: рецептивна, комунікативна, продуктивна

Інструкція: Empathy may develop through altruism and vice versa.
Stand in two lines facing each other.
Imagine a present they would like to give to the person opposite them.
Mime giving the present to the other person.
When you have given and received presents, tell the others why you chose that particular gift.

Рефлексія і обговорення: How did you feel about giving presents?
Do you enjoy doing something for other people?
When was the last time you did it? How did it feel?

Вправа 19. «Toxic Positivity»

Мета: розвиток навичок міжособистісної взаємодії та емпатії, розвиток культури спілкування, самопізнання та самоусвідомлення.

Тип вправи: Рецептивно-родуктивна, комунікативна, рефлексивна.

Інструкція:

1. Watch the video.
https://www.youtube.com/watch?time_continue=211&v=BcURXP-q21M&feature=emb_logo
2. Get divided into three groups. There will be three talking stations (Table 1, Table 2, Table 3) Walk from table to table and discuss the suggested questions with your partners.

Talking Station 1:

	Why does the presenter refer to positivity as toxic? Is positivity always toxic? Is it better to share negative feelings or to keep them to yourself? How do you feel when somebody is sharing some bad emotions, complaints or disappointment with you?
	Talking Station 2:
	Do you expect another person to encourage you in times of trouble by saying phrases like “Don’t worry, it’ll work itself out!” or “Oh, just ignore that!” or “Stay positive, you still have a lot to appreciate!”? Or do you prefer the other person to pity you and say that they know how it feels and yes, this is tough, horrible, poor you etc?
	Talking Station 3:
	How do you normally feel if the other person does not let you express your negative thoughts and emotions and tries to make the dialogue more positive?
	Imagine yourself in your teaching workplace. You hear the following complaints from the children. How would you react to them? (The students split into two groups, G1 and G2. Those in G1 receive cards with children’s complaints. The other group are to respond to them by either trying to avoid toxic positivity or using positively charged responces)
	It’s hard for me to learn English.
	My classmates are bulling me.
	Vitia keeps laughing at me!
	I feel sad as I’m not getting a puppy for my birthday.
	It seems to me you don’t like me.
Рефлексія і обговорення.	How did you feel when you had to respond to a complaint? (G2) How did you feel about the reactions you received to your complaint? (G1)

Вправа 20. "Say the right HELLO"

Мета: розвиток навичок самопрезентації, управління враженням

Тип: комунікативна, продуктивна.

Інструкція: The first impression and the emotions that it provokes have a big impact on your image as a teacher. Apart from presenting yourself you also carry this or that message through the way you walk into the classroom, greet the children, smile or don't smile, the tone you choose etc.

Let us choose four volunteers who will say "hello" in different ways demonstrating three different messages. Listen, watch and note what kind of emotions you experience in each of the cases. What is the expected teacher behavior?

Volunteer 1. Task: Walk into the classroom and say a sad "Hello".

Volunteer 2. Task: Walk into the classroom and say an angry "Hello".

Volunteer 3. Task: Walk into the classroom and say a friendly "Hello".

Volunteer 4. Task: Walk into the classroom and say a happy "Hello".

Рефлексія і обговорення. How did you feel with each kind of "Hello"? What was the message of each of the greetings? What kind of behavior should be expected from the teacher in each of the cases? Does the way you say "hello" depend on your mood or do you prefer to sound happy and friendly no matter how you feel?

Вправа 21. "Praising right"

Мета: розвиток навичок ефективного педагогічного спілкування, демонстрації ціннісного ставлення, регулювання відносин

Тип вправи: умовно-комунікативна, рецептивно-репродуктивна

Інструкція: Read the article on effective praise. Work with a partner. Find answers to the following questions:

1. What's the difference between personal praise and effort-based praise?
2. Which of the types of praise work or used to work for you when you were at school?
3. Why should a teacher be specific about the praise they deliver?

Types of Praise

There are three main types of praise that teachers most often use: personal praise, effort-based praise, and behavior-specific praise. Two of these three are found to be more effective than the other.

Personal praise:

"You have such a beautiful singing voice!"

Effort-based praise:

"I am so impressed at how hard you worked to sing that song without the music and lyrics in front of you".

Behavior-specific praise:

"Nice work getting your homework out of your homework folder first thing this morning."

How to Deliver Effective Praise

Knowing what to praise your students for and when to give that praise is just as important as the praise itself. The following guidelines can help you deliver praise in the right way and at the right time.

Be specific. Descriptive and precise praise takes the guesswork out of what you're praising. Students should be able to identify exactly what they did well and know the positive behavior you want them to repeat. *"Great job—you were quiet in the hallway as we passed*

other classrooms!" is better than *"You did a good job on the way to lunch."*

Be clear about the expectations. If your expectation is for students to finish their morning routine in 15 minutes, you can say, *"Wow, you unpacked your backpack in the first 15 minutes of the day. Well done!"*

Praise the process and progress, not just the outcome. Use phrases like *"you've put so much effort into writing your first draft"* to point out small wins, which helps students recognize that their hard work is moving them forward.

Be sincere—and don't overpraise. Students know when you're not being sincere. In fact, insincerity may damage your credibility and your relationship with them. It can make students wonder if you're not able to recognize their strengths.

Avoid comparisons to other students. Praise that is contingent on outperforming peers can lead students to doubt their abilities. Sometimes the outperforming students may be rejected by the rest of the class and feel embarrassed by the exclusiveness pointed out by the teacher's praise.

Retrieved from: https://www.understood.org/en/school-learning/for-educators/classroom-management/the-power-of-effective-praise-a-guide-for-teachers

Рефлексія і обговорення. How do you react to praise?

Do you often praise others? How do they react? How do you feel about their reactions?

Вправа 22. "Do's and Don'ts of the Teacher Criticism"

Introduction: Criticism is an aspect of assessment and evaluation – the professional functions of a teacher. If we criticize destructively, it may ruin the effects of positive interpersonal messages we communicate. Let us reflect on how to criticize effectively without ignoring the principles of respect and value-based communication.

Мета: поглиблення знань про принципи конструктивної критики та соціопедагогічної взаємодії.

Тип: умовно-комунікативна, рецептивно-продуктивна.

Інструкція: Match the rules of constructive criticism with examples of their violation (presented at separate paper slips):

1. Do not make negative generalities through personality adjectives.
2. Be specific and accurate.
3. Never resort to personal insults.
4. Don’t compare the pupil with others.
5. Don’t resort to self-pity.
6. Be respectful, empathic and supportive.
7. Don’t challenge through negative predictions.
8. Don’t impose too much social responsibility.
9. Do not resort to threats or mockery.
10. Do not moralize.
11. Offer assistance and advice.

Examples:

1. You are always so slow! Look, there are only 3 min left before the break and you still keep fidgeting instead of finishing the task!
2. “Your pronunciation should be improved. Focus on the th-sounds and also on the ir-sound”.
3. With this kind of friends you can’t possibly be normal!

4. Just look! Everybody else did the test well. Only you didn't. Do you want everyone to laugh at you?
5. I keep explaining and re-explaining things all over again and again! I'm just exhausted! Am I such a bad teacher? Or do you think I'm a piece of iron to bear all this?
6. I understand how you feel but I am sure you can do better and you'll make it in English grammar. It just takes a little bit of time and effort. Be patient with yourself.
7. I understand now. You are never going to make it in English! It's just a waste of time, yours and mine.
8. You are letting the whole class down! They may fail the project if you go on like this! Do you want everyone to hate you?
9. Remember, it's the end of the term and you just don't care! You've got so much debt that you will not cope! I've warned you about the consequences! Just wait! I'll take my turn on you!
10. Your parents are such decent people! How can you possibly be so irresponsible?! Learning is your duty!
11. Let's think together what you can do to be less emotional in class. You are just ruining your reputation and putting yourself under a lot of stress.
12. When will you stop talking at last! How many times should I tell you to be quiet in class!

Рефлексія і обговорення. Have you ever been criticized against these rules?
How did you feel?
Which is the hardest rule to follow?

Вправа 23. "The Language of Criticism"

Мета: розвиток навичок соціопедагогічної взаємодії, етики спілкування

Тип вправи: рецептивно-продуктивна, умовно-комунікативна

Інструкція: Transform the following negative comments into more positive ones by making them sound softer, kinder or more considerate. Read the examples below.

It rained cats and dogs yesterday. – It rained more than usual yesterday.

He is jobless now. – He's in need of a job.

Choose one of the transformation techniques:

- *Offer help or suggest doing something together.*
- *Switch attention to something positive or neutral.*
- *Use positive words instead of negative (e.g. Instead of saying "It's **bad**", say "It might be **better**".)*
- *Use less emphatic formulations.*

Sentences to transform:

1. *Just look at this sentence again! Don't you understand anything?*
2. *I had a nightmare reading your handwriting!*
3. *Will you just shut up, John!*
4. *You are just so incredibly lazy and irresponsible!*
5. *How can you constantly forget your copybook?! Look, today again!*
6. *Your reading is horrible! Just horrible*!

Рефлексія і обговорення: Which sentence was the hardest to transform?

What were you criticized for at school? What exactly did the teachers say?

Вправа 24. "Sandwich Feedback"

Мета: розвиток навичок соціопедагогічної взаємодії, ефективного іншомовного спілкування

Тип вправи: продуктивна, комунікативна

Інструкція: Sandwich Feedback

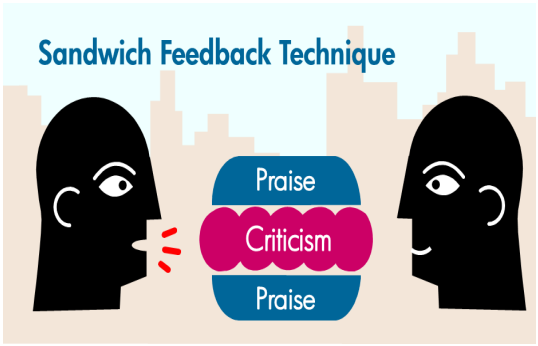

Use the Sandwich Feedback Technique to comment upon your partner's behavior or qualities, 2 positive and one negative. Be polite and politically correct.

Use phases like:

You tend to be…; Sometimes you…but…; You can be like…however….

Рефлексія і обговорення: How did you feel doing this exercise?

In which cases is it not easy to think of something good to say?

Вправа 25. "Empathic Listening"

Мета: розвиток емпатії, ефективного спілкування

Тип вправи: комунікативна, продуктивна

Інструкція: Go through the techniques of empathic listening. Which of them do you usually use?

- *Correct your body language:* You can't throw a "What's happened?" over your shoulder. Try to look concerned and open.
- *Clarify:* What exactly did he say?
- *Paraphrase:* So you mean…

- *Reflect the person's feelings:* You look worried.
- *Drawing a resume*: All you've said means…
- *Listen without judging.*
- *Don't make it about yourself. Be the listener, not the talker.*
- *Be present.*
- *Pay attention to nonverbal cues.*

Talk to your partner about the situation which was not exactly pleasant. Practice empathic listening techniques.

Рефлексія і обговорення: Was your partner an empathic listener?
What other technique would you add to the list?

Під час створення комплексу вправ ми також враховували те, що майбутні учителі зможуть не лише покращити аспекти емоційного інтелекту, але і застосувати певні види діяльності у своїй професійній практиці у майбутньому з метою розвитку емоційного інтелекту своїх учнів.

У ході пробного навчання за ступенем вираженості показників емоційного інтелекту можна було ідентифікувати такі особистісні типи:

1. *Пасивно-інертний:* спостерігається здатність до самоаналізу і саморефлексії, до адекватної оцінки своїх особливостей, водночас, впевненість у тому, що не варто нічого змінювати в собі (позиція «Так, я така»).
2. *Пасивно-продуктивний:* позиція, *за якої* людина усвідомлює свої слабкі та сильні сторони, але не знає, як оптимізувати їхню взаємодію, управляти своїми станами та керувати процесом спілкування з іншими людьми, особливо, якщо вони суттєвим чином відрізняються у своїй манері спілкування (позиція «Я знаю, що слід змінити, але не знаю, як»).

3. *Активно-продуктивний:* характеризує позицію, *за якої* людина легко і впевнено ідентифікує свої слабкі сторони, ставить цілі розвитку та має внутрішню мотивацію до самовдосконалення.

Спостереження показало домінування другого типу. Це свідчить про наявність у більшості студентів мотивації до саморозвитку і ціннісної спрямованості в спілкуванні й сприйнятті власної професійної ролі, яка поєднується з браком знань щодо стратегій та способів керування своїм емоційним життям і самовдосконалення у цьому напрямку.

Підсумковий етап (30.10.2020) пробного навчання полягав у спільному аналізі результатів і здобутків студентів у плані розвитку професійно-особистісних параметрів комунікативної компетентності. З метою виявлення динаміки росту показників сформованості відповідних умінь було проведено вихідне тестування. Результати вихідного зрізу представлені у Таблиці 2.2.

Таблиця 2.2. Результати вихідного тестування рівня сформованості професійно-особистісних комунікативних компетенцій майбутніх учителів іноземних мов

		2nd attempt				
		Self-awareness	Managing emotions	Motivating oneself	Empathy	Social Skill
Student	1	40	17	21	36	25
Student	2	40	40	40	39	45
Student	3	34	30	31	33	28
Student	4	32	36	24	36	26
Student	5	38	34	37	37	32
Student	6	43	26	41	38	40
Student	7	45	33	37	44	37
Student	8	41	35	38	39	39
Student	9	33	29	35	31	28
Student	10	35	28	37	38	36
Student	11	31	35	23	37	24
Student	12	35	29	34	36	41
		37,3	31,0	33,2	37,0	33,4

Як бачимо, домінантними показниками залишися показники у параметрах «самоідентифікація» й «емпатія», 37,3 балів і 37,0 відповідно; найнижчі показники виявлені у параметрі «управління власними емоціями».

Уся динаміка розвитку зазначених показників представлена у Таблиці 2.3.

Таблиця 2.3. Динаміка розвитку професійно-особистісних комунікативних компетенцій майбутніх учителів іноземних мов

		Emotional Intelligence Questionnaire									
		1st attempt					2nd attempt				
		Self-awareness	Managing emotions	Motivating oneself	Empathy	Social Skill	Self-awareness	Managing emotions	Motivating oneself	Empathy	Social Skill
Student	1	38	13	16	36	24	40	17	21	36	25
Student	2	40	37	39	38	45	40	40	40	39	45
Student	3	32	29	32	32	28	34	30	31	33	28
Student	4	40	29	30	35	37	32	36	24	36	26
Student	5	43	39	36	38	33	38	34	37	37	32
Student	6	44	17	36	37	36	43	26	41	38	40
Student	7	43	32	36	44	37	45	33	37	44	37
Student	8	43	36	33	39	35	41	35	38	39	39
Student	9	33	26	35	31	28	33	29	35	31	28
Student	10	33	24	34	38	35	35	28	37	38	36
Student	11	29	36	23	35	24	31	35	23	37	24
Student	12	30	29	34	36	41	35	29	34	36	41
		37,3	28,9	32,0	36,6	33,6	37,3	31,0	33,2	37,0	33,4

Бачимо, що загальний показник сформованості вміння само ідентифікації залишився на тому ж рівні (37,3 балів), зріс показник сформованості вміння управління емоціями (з 28,9 до 31,0 бала) – приріст склав 4 %; показник за параметром «мотивація» також дещо підвищився (з 32,0 до 33,2 балів) – 2% приросту; зріс і показник за параметром «емпатія» (з 36,6 до 37,0 балів) – 1% приросту. Навички управління відносинами не поліпшилися, згідно результатів вихідного тестування. Навпаки, прослідковується незначне падіння середнього показника за даним параметром (з 33,6 до 33,4 балів). Однак, в окремих студентів помічаємо ріст показників вміння управління відносинами, зокрема у Ст.1, 6, 8, 10.

Результати вихідного тестування свідчать про незначне підвищення показників емоційного інтелекту за параметрами «управління відносинами» та «управління емоціями».

Дані результати свідчать про те, що розроблений нами комплекс вправ є ефективним засобом розвитку навичок професійно-зорієнтованого англомовного спілкування майбутніх учителів іноземних мов.

Серед здобутків пробного навчання із застосуванням вправ на розвиток комунікативної компетентності можна відзначити підвищення обізнаності студентів щодо емоційного інтелекту, його складових, способів управління власними емоціями та взаємодією з іншими, навчилися добирати позитивно забарвлені фрази для здійснення комунікативних функцій «заохочення, похвали, конструктивної критики» Студенти мали можливості проаналізувати власний емоційний досвід, дослухатися до своїх почуттів і на тлі цього виробити свідому професійну позицію у самосприйнятті і спілкуванні. Іншими словами, студенти отримали професійні знання та навички, підвищили рівень розуміння і усвідомлення важливості гуманістичної спрямованості у професійній діяльності, створили відповідне ціннісне поле.

Не можна сказати, що за короткий проміжок пробного навчання нам вдалося розвинути усі аспекти професійно-комунікативної компетентності до рівня навички, але студенти мали можливість отримати знання щодо того, як оптимізувати спілкування, які мовні засоби можна застосовувати для ефективної позитивної взаємодії, здійснювати критику, похвалу, психологічну підтримку. Головним досягненням ми вважаємо підвищення ціннісно-когнітивних аспектів професійної готовності студентів до спілкування з учнями, самоусвідомлення та ідентифікацію свого індивідуального стилю професійного спілкування та його внутрішніх передумов. Контент-аналіз відгуків студентів показав високий рівень мотивації досягнення у плані розвитку емоційного інтелекту, студенти продемонстрували активну особистісну позицію та ентузіазм щодо процесів самопізнання, управління власними емоціями і процесом спілкування з іншими. Вони почали більш

уважно ставитися до свого мовлення, застосовувати більш позитивні формулювання, дослухатися до своїх емоцій та почуттів інших людей. Студенти продовжили самостійно досліджувати проблему формування емоційного інтелекту в інформаційному просторі.

Висновки до розділу 2

Майбутні учителі володіють природною схильністю до ідентифікації емоцій, але відчувають брак практичних навичок саморегуляції, управління емоціями та процесом взаємодії з іншими людьми. Це означає, що підготовку майбутніх учителів іноземних мов слід спрямовувати на розвиток відповідних навичок емоційного інтелекту та професійної взаємодії.

Розвиток комунікативної компетентності майбутніх учителів потрібно здійснювати шляхом інтеграції контенту інших дисциплін, зокрема психології та педагогіки, у процес вивчення власне іноземних мов та методики викладання іноземних мов. Таким чином, розвиватиметься внутрішня мотивація студентів до самовдосконалення, позитивних професійних диспозицій та потреби росту. Ознайомлення студентів із практичними інструментами гуманістичної педагогіки можна проводити як на заняттях з методики та іноземної мови, так і на рівні окремого тренінгу.

Оскільки складові емоційного інтелекту як психологічно-особистісної основи професійно-комунікативної компетентності доволі повно представлені у структурі особистості майбутніх учителів, їх потрібно актуалізовувати, концептуалізовувати і практикувати для того, щоб вони міцно затвердилися у світогляді майбутнього педагога і стали звичною формою спілкування, яку вони зможуть і захочуть реалізовувати у професійній практиці.

Пробне навчання показало, що застосування спеціальних вправ, а також їх рефлексія і обговорення сприяють зростанню рівня усвідомлення механізмів та закономірностей функціонування емоційного інтелекту, отриманню знань про навички, які потрібно розвивати у собі для успішного

здійснення професійної взаємодії, а також підвищенню мотивації до критичного мислення і аналізу ситуацій професійного спілкування з точки зору їхньої оптимізації та орієнтування на комфортну взаємодію.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У відповідності із завданнями дослідження на основі аналізу психолого-педагогічної, філософської та методичної літератури ми з'ясували сутність та концептуальну основу професійно-спрямованого спілкування учителя іноземних мов XXI століття.

У контексті сучасних тенденцій у сфері педагогічного спілкування сутність професійно-спрямованого спілкування учителя іноземних мов полягає у тому, що воно здійснюється шляхом поєднання предметно-зорієнтованої та міжособистісної взаємодії і є спрямованим на оволодіння навичками іншомовного мовлення та паралельним розвитком комунікативної культури вчителів та учнів.

Комунікативна культура вчителя завжди була важливою у педагогічній практиці, вона вирізняла вчителя з-поміж представників інших сфер діяльності. Однак, у XXI столітті вона набуває нової якості, її аспекти - нового звучання на основі досягнення розуміння важливості гуманізації навчання у сучасному контексті та у відповідності до оновленої інтерпретації професійних умінь вчителя та вимог до них. Зокрема, професійно-комунікативна компетентність учителя іноземних мов покликана реалізовувати такі функції, як функція реалізація ціннісного ставлення, функція становлення культури етичного спілкування, комунікативно-стимулюючу функцію.

Для реалізації ціннісної спрямованості у процесі вивчення іноземних мов наукою пропонується цілий ряд практичних методичних рекомендацій, які доцільно застосовувати з метою оптимізації взаємодії, розвитку позитивних взаємин між учителем і учнями, а також в межах учнівського середовища. Розвиток професійно-комунікативних компетенцій повинен здійснюватися із паралельним розвитком професійно-особистісних якостей, які забезпечують і водночас реалізують ціннісну спрямованість та процес саморозвитку.

Використання вправ для розвитку професійно-комунікативних компетенцій є доцільним з ряду причин: а) вони спонукають до самопізнання і формування траєкторії особистісного розвитку, моделюють ситуації реальної професійної взаємодії; б) мотивують до самовираження, оскільки актуалізують особисті бачення студентів щодо певної теми, а також власний досвід, враження та оцінки; в) спонукають до співпраці, що є важливим для розвитку соціальних, комунікативних та соціокультурних навичок майбутніх фахівців; г) забезпечують самостійність пошуку, пізнання та розвитку навичок роботи з фаховим контентом.

Ефективність розробленої методики формування професійно-спрямованого англомовного спілкування на засадах гуманістичного підходу було доведено у ході пробного навчання. Отримана позитивна динаміка у рівні емоційного інтелекту студентів засвідчила про доцільність використання розробленого комплексу вправ у практиці навчання англійської мови та методики навчання іноземних мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. Вчитель XXI століття: Нова стратегія національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Вища освіта України. 2016. №4. С. 5-14.
2. Антюшина М. Обучение иноязычной профессиональной речи будущего учителя иностранного языка в процессе профессиональной подготовки: дисс….канд. пед. наук: 13.00.08. Пенза. 2006. 293 с.
3. Безлюдна В. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах України (1948-2016 рр.). Дис. канд. пед. наук: 13.00.01. Рівне, 2018. 102 с.
4. Брецко І., Кравченко Т. Діалогічне мовлення – основа для розвитку здібностей міжособистісного спілкування. *International scientific journal,* 2016. №1. С. 39-42.
5. Гапонова С.В. Сучасні методи викладання іноземних мов за рубежем. *Іноземні мови*. 1998. № 1. С. 24-31.
6. Геркерова О. Професійно спрямоване іншомовне спілкування вчителя іноземної мови як складник комунікативної компетентності *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. № 3 (122). 2018. С.12-17.
7. Діордіященко О. Формування професійної компетентності вчителя іноземних мов на сучасному етапі. *Наукові записки серія: філологічні науки.* Випуск 89 (2). С. 290-294.
8. Добролюбов Н.А. По поводу педагогической деятельности Пирогова. О значении авторитета в воспитании. Спб., 1911. 33 с.
9. Заброцький М. Комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування. Київ-Житомир: Волинь. 2000. 32 с.
10. Зеленська Н. Іншомовна міжкультура комунікація – вимога гуманістично орієнтованої вищої освіти. *Функциональная лингвистика.* 2012. №3. С.218-220.

11. Зуєнко Н. Формування міжкультурної комунікації на заняттях з іноземної мови. *Теорія та методика управління освітою Державного вищого навчального закладу «університет менеджменту освіти» НАПНУ.* 2014. №3 (14). С. 150-158.
12. Коваленко О. Концептуальні зміни у викладанні іноземних мов у контексті трансформації іншомовної освіти . *Іноземні мови в навчальних закладах.* Педагогічна преса, 2003. С. 4-10.
13. Кондратюк І. Г. Активізація навчальної діяльності учнів на уроці. *Англійська мова та література.* 2006. № 15. С. 2.
14. Кончович К. Т. Формування готовності майбутніх вчителів-філологів до педагогічного спілкування засобами тренінгових технологій: дис. …канд. пед. наук: 13.00.04. Мукачівський державний університет. Мукачево, 2016. 300 с.
15. Кравченко Т., Брецко І. Вплив комунікативних тенденцій на професіоналізм педагога. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами.* 2009. №6 (8). С.47-54.
16. Кузнецова Т. Преподавание иностранных языков и гуманизация образования. Вестник РУДН, сер. Русский и иностранные языки и методика их преподавания. 2003. №1. С. 135-143.
17. Литовченко І. Самореалізація як основний мотиваційний чинник у навчанні дорослої людини у педагогічній спадщині М. Ноулза. *Порівняльно-педагогічні студії.* №1(7), 2011.
18. Лях Г. Формування продуктивної компетентності вчителів. Режим доступу: https://vseosvita.ua/library/formuvanna-produktivnoi-kompetentnosti-vciteliv-172923.html
19. *Олдхэм Дж., Моррис Л.* Узнай себя. Автопортрет вашей личности.— М.: Рипол Классик. Вече. 1997.
20. Маргуліна Л. Демократизація освіти: український історичний досвід і сучасність. *Гілея: науковий вісник*: зб. наук. пр. Нац. пед. ун-т ім. М. П.

Драгоманова, УАН; голов. ред. В. М. Вашкевич. К., 2011. Вип. 43. С. 397–404.

21. Петровская Л. А. Воспитание как общение-диалог. *Вопросы психологии.* 1983. №2. С. 85-89.
22. Пономаренко О. Проблема лідерських якостей вчителя в дослідженнях вітчизняних учених. *Педагогічна освіта: теорія і практика.* - 2013. - Вип. 15. С. 263-268.
23. Профессиограмма учителя иностранного языка (рекомендации) / отв. ред. С. Ф. Шатилов, К. І. Соломатов, Е. С. Рабуновский. Л .: ЛДПІ, 1985.
24. Романенко М. Гуманізація освіти: концептуальні проблеми та практичний досвід: Наукова монографія. Дніпропетровськ: Промінь, 2001.
25. Сафонова В.В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур. Воронеж : Истоки,1996. 239 с.
26. Сокаль В., Кратко І. Гуманістична спрямованість сучасного викладача як компонент педагогічної майстерності. Нова педагогічна думка. 2018. №4 (96). С.123 – 126.
27. Сорокіна Н. Професійна іншомовна компетентність майбутніх філологів у системі ключових освітніх компетентностей. *Вісник Житомирського державного університету.* Сер.: Педагогічні науки. 2010. Вип. 49. С. 81-84.
28. Стеченко Т. Методичні принципи формування професійно орієнтованої англомовної граматичної компетенції майбутніх філологів. *Вісник Житомирського державного педагогічного університету.* 2003. Вип. 12. С. 121-124.
29. Тарнопольский О. Обучение етикету иноязычного педагогического и делового общения в языковом вузе: предисловие к исследованию. Іноземна мова. 2000. №3. С. 29-31.
30. Топчій Л. Сутність професійної підготовки майбутніх учителів-філологів у педагогіці вищої школи. *Нова педагогічна думка*. 2015. №1. С.55-60.

31. Трифонова И. Ценностный потенциал коммуникативной ситуации в обучении иностранным языкам. *Иностранные языки в школе*. 2012. №3. С. 10-13.
32. Федоренко Ю. Комунікативна компетентність як найважливіший елемент успішного спілкування. *Рідна школа*. 2002. №1. С. 63-65.
33. Федорчук В. Соціально-психологічний тренінг «Розвиток комунікативної компетентності викладача»: навч.-метод. Посіб. К.: Центр навчальної літератури. 2014. 250 с.
34. Федотова Е. Педагогическое взаимодействие как фактор личностного саморазвития учащихся и учителя: дис….доктора пед.наук: 13.00.01. Иркутск, 1998. 345 с.
35. Филатова Е. Коммуникативная компетентность педагога: сущность и структура. Magister Dixit. 2012. №1. Режим доступа: http://md/islu/ru
36. Фогель Т. Емоційний інтелект вчителя як запорука ефективності навчального процесу. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. С.200-202.
37. Хоменко А. Професійна компетентність учителя в контексті духовно-моральної парадигми виховання Г. Ващенка. *Витоки педагогічної майстерності.* Серія : Педагогічні науки. 2009. Вип. 6. С. 16-23.
38. Черниш В. Навчання іншомовного діалогічного мовлення в аспекті компетентнісного підходу. *Іноземні мови.* 2012. № 4. С. 11-27.
39. Чернышова М. Иноязычные профессионально-коммуникативные умения как компонент профессиональной компетенции учителя иностранного языка (на примере английского языка). *Английский язык в школе.* 2012. №2. С. 23-28.
40. Шаповалов В. Коммуникация как глобальная проблема современного мира. *Философия и общество*. 2010. №4. С. 5-20.
41. Шатилов С. Профессиограмма учителя иностранного языка: М., 1977. 27 с.

42. Шаховский В. Гуманистическая методология обучения иностранному языку в Англии. *ИЯШ*. 1995. №1. С. 53–54.
43. Штепа О. Трансформація особистості у тренінгах особистісного зростання та способи її вимірювання. *Практична психологія та соціально робота*. 2004. №3. 53-57.
44. Шумилова Е. Формирование социально-коммуникативной компетентности будущих педагогов профессионального обучения в системе высшего образования: дисс….доктора пед. Наук: 13.00.008. Челябинск, 2011. 391 с.
45. Щуркова Н. Педагогическая технология. М., Педагогическое общество России, 2002. 224 с.
46. Якиманская И. Личностно-ориентированное обучение в современной школе. М.: Сентябрь, 1996. 91 с.
47. Bates S. The Anatomy of a 21 Century Educator. Retrieved from: https://www.slideshare.net/EdPER_talks/the-21st-century-educator-students-as-partners-in-teaching-and-learning
48. Borg S. the distinctive characteristics of foreign language teachers. Language Teaching Research. 2006. № 10(1). P. 3-31.
49. Brislin R. Intercultural communication training: an introduction. Thousand Oaks, 1994. 270 p.
50. Dolev N. & Leshem Sh. Teachers' emotional intelligence: The impact of training. *The international Journal of Emotional Education.* Special Issue Volume 8. Number 1. pp. 75-94.
51. Facione, P. A., C. A. Sánchez. (1995). The Disposition toward Critical Thinking. *Journal of General Education.* 44(1). P. 1–25.
52. Freedman J. Practicing Emotional Intelligence. Retrieved from: https://dib-communication.webnode.fr/_files/200000037-dd04cdd04e/Practicing_EQ_eBook.pdf
53. Freeman D. Teacher learning in language teaching. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. 390 p.

54. Gardner R. Attitudes and motivation in second language learning. Rowley Mass, Newbury House, 2012. 296 p.
55. Goleman D. Emotional Intelligance. Why it can matter more than IQ. Bloomsbury, 1996. 661 p.
56. Greenhill, V. 21st Century Knowledge and Skills in Educator Preparation. September, 2010.). USA: AACTE.
57. Hadfield J. *Classroom Dynamics*: Oxford University Press, 2000. 96 p.
58. Hughes Glyn S. A Handbook of Classroom English. Oxford: Oxford University Press, 2008. – 225 p.
59. Jakki, J., Mohr, R., Fisher, J., Nevin, J. Collaborative Communication in Inter-firm Relationships: Moderating Effects of Integration and Control. *Journal of Marketing* 60(3): 103–15.
60. Lai, E. R. (2011). "Collaboration: A Literature Review." Pearson. http://ed.pearsonassessments.com/hai/images/tmrs/Collaboration-Review.pdf.
61. Mansour Amini. Teacher and learner in humanistic language teaching. Language in India. Vol.12:7. July 2012. P. 100-112.
62. Mayer J.D. and Salovey P. What is emotional intelligence? In P.Salovey & D. Sluyter (Eds.), Emotional Development and Emotional Intelligence: Educational Implication (pp. 3-31). New York, NY: Basic Books.
63. Nola A: The 7 Roles of a Teacher in the 21st century. Retreived from: https://etoninstitute.com/blog/the-7-roles-of-a-teacher-in-the-21st-century
64. Qatip Arifi. Humanistic Approach in Teaching Foreign Language (from the Teacher Perspective. European Scientific Journal. Vol.13. №35. 2017.
65. Rahman M. Humanistic Approaches to Language Teaching from Theory to Practice. Stamford Journal of English. Vol. 4. 2008. pp. 77-100.
66. Soland J., Hamilton Laura S., Stecher B. *Measuring 21 Century Competencies:* Guidance for Educators: RAND Corporation, November 2013. 70 p.
67. Scrivener J. Learning teaching. A guidebook for English language teachers. Macmillan publishers Limited, 2005. 431 p.

68. Spratt M. The Teaching Knowledge Test. Cambridge University Press, 2011. 256 p.
69. Watson Todd R. Classroom Teaching Strategies. London: Prentice Hall, 1997. 144 p.
70. Willis J. Teaching English through English. A course in classroom language and techniques. London: Longman, 198. 192 p.

ABSTRACT

Professional communication and collaboration competences constitute the core of the 21st -century teacher professional skills and are a basic aspect of teacher training. Apart from that, a growing pursuit of humanistic approaches in communication and learning places additional requirements upon the skill building of intending teachers of foreign languages.

This thesis reports on an investigation into conceptual and methodological aspects of teacher-learner communication with reference to humanization tendencies in education. A special challenge for this research was to find practical ways of implementing humanistic approaches and dispositions into the process of language learning through specific teacher talk techniques as well as various types of classroom activities and interactions. A particular focus is placed on the personality development of future teachers, ethical communication skills and value orientations in teaching practices.

The research employed a mixed-method design involving content and interpretative analysis, questionnaire survey designed to diagnose the level of communicative competences in future teachers, direct observation, field notes and post-observation interview.

A study of the contemporary methodological theories revealed an explicit framework of practical recommendations concerning effective teacher-learner interactions, special teacher talk devices that ensure a positive inclusive learning environment, develop meaningful interpersonal relationships and enhance students' motivation towards language learning.

A field study conducted within the framework of this research showed positive inherent dispositions and value orientations in education majors while such parameters of communication competence as self-awareness, self-management and relationship management still require special training and development.

As a special contribution to the theory and practice of future teachers' professional communication skill building, there has been developed a set of practical activities aimed to raise students' social awareness, help them master self-

management and relationship management techniques, develop their value orientations in teaching practices as well as motivation for self-growth and ethical communication.

Key words: teacher-learner communication, personality development, humanization, value orientation,

ДОДАТОК

Leadership Toolkit

Leading across London

NHS

(EI) Emotional intelligence questionnaire

Leadership Dimensions | **Leading with care** | **Connecting our service** | **Sharing the vision**

This self-assessment questionnaire is designed to get you thinking about the various competences of emotional intelligence as they apply to you.

Daniel Goleman first brought 'emotional intelligence' to a wide audience with his 1995 book of that name. He found that while the qualities traditionally associated with leadership such as intelligence, toughness, determination and vision are required for success, they are insufficient. Truly effective leaders are also distinguished by a high degree of emotional intelligence, which includes:

- **Self-awareness**
  The ability to recognise what you are feeling, to understand your habitual emotional responses to events and to recognise how your emotions affect your behaviour and performance.
  When you are self-aware, you see yourself as others see you, and have a good sense of your own abilities and current limitations.
- **Managing emotions**
  The ability to stay focused and think clearly even when experiencing powerful emotions.
  Being able to manage your own emotional state is essential for taking responsibility for your actions, and can save you from hasty decisions that you later regret.
- **Motivating oneself**
  The ability to use your deepest emotions to move and guide you towards your goals. This ability enables you to take the initiative and to persevere in the face of obstacles and setbacks.
- **Empathy**
  The ability to sense, understand and respond to what other people are feeling.
  Self-awareness is essential to having empathy with others. If you are not aware of your own emotions, you will not be able to read the emotions of others.
- **Social Skill**
  The ability to manage, influence and inspire emotions in others.
  Being able to handle emotions in relationships and being able to influence and inspire others are essential foundation skills for successful teamwork and leadership.

What to do

1. ***Assess and score*** each of the questionnaire's statements.

   Score your assessment, using a scale where

   - **1** indicates that the statement ***does NOT apply at all***
   - **3** indicates that the statement ***applies about half the time***
   - **5** indicates that the statement ***ALWAYS applies to you***

2. ***Total and interpret your results***

   - Transfer your scores to the calculation table and total your results.

   Remember, this tool is not a validated psychometric test - the answers you give are likely to vary depending on your mood when you take it.

3. ***Consider your results and identify one or two actions you can take immediately to strengthen*** your ***emotional intelligence***.
   - Put your actions into your ***Well-being@work plan***.

1. Assess and score how much each statement applies to you

#	How much does each statement apply to you	Mark your score				
	Read each statement and decide how strongly the statement applies to YOU. Score yourself 1 to 5 based on the following guide. 1 = Does not apply ~ 3 = Applies half the time ~ 5 = Always applies	○ the number that shows how strongly the statement applies				
1	I realise immediately when I lose my temper	1	2	3	4	5
2	I can 'reframe' bad situations quickly	1	2	3	4	5
3	I am able to always motive myself to do difficult tasks	1	2	3	4	5
4	I am always able to see things from the other person's viewpoint	1	2	3	4	5
5	I am an excellent listener	1	2	3	4	5
6	I know when I am happy	1	2	3	4	5
7	I do not wear my 'heart on my sleeve'	1	2	3	4	5
8	I am usually able to prioritise important activities at work and get on with them	1	2	3	4	5
9	I am excellent at empathising with someone else's problem	1	2	3	4	5
10	I never interrupt other people's conversations	1	2	3	4	5
11	I usually recognise when I am stressed	1	2	3	4	5
12	Others can rarely tell what kind of mood I am in	1	2	3	4	5
13	I always meet deadlines	1	2	3	4	5
14	I can tell if someone is not happy with me	1	2	3	4	5
15	I am good at adapting and mixing with a variety of people	1	2	3	4	5
16	When I am being 'emotional' I am aware of this	1	2	3	4	5
17	I rarely 'fly off the handle' at other people	1	2	3	4	5
18	I never waste time	1	2	3	4	5
19	I can tell if a team of people are not getting along with each other	1	2	3	4	5
20	People are the most interesting thing in life for me	1	2	3	4	5
21	When I feel anxious I usually can account for the reason(s)	1	2	3	4	5
22	Difficult people do not annoy me	1	2	3	4	5
23	I do not prevaricate	1	2	3	4	5
24	I can usually understand why people are being difficult towards me	1	2	3	4	5
25	I love to meet new people and get to know what makes them 'tick'	1	2	3	4	5

#	How much does each statement apply to you	Mark your score				
	Read each statement and decide how strongly the statement applies to YOU. Score yourself 1 to 5 based on the following guide. **1 = Does not apply ~ 3 = Applies half the time ~ 5 = Always applies**	○ **the number that shows how strongly the statement applies**				
26	I always know when I'm being unreasonable	1	2	3	4	5
27	I can consciously alter my frame of mind or mood	1	2	3	4	5
28	I believe you should do the difficult things first	1	2	3	4	5
29	Other individuals are not 'difficult' just 'different'	1	2	3	4	5
30	I need a variety of work colleagues to make my job interesting	1	2	3	4	5
31	Awareness of my own emotions is very important to me at all times	1	2	3	4	5
32	I do not let stressful situations or people affect me once I have left work	1	2	3	4	5
33	Delayed gratification is a virtue that I hold to	1	2	3	4	5
34	I can understand if I am being unreasonable	1	2	3	4	5
35	I like to ask questions to find out what it is important to people	1	2	3	4	5
36	I can tell if someone has upset or annoyed me	1	2	3	4	5
37	I rarely worry about work or life in general	1	2	3	4	5
38	I believe in 'Action this Day'	1	2	3	4	5
39	I can understand why my actions sometimes offend others	1	2	3	4	5
40	I see working with difficult people as simply a challenge to win them over	1	2	3	4	5
41	I can let anger 'go' quickly so that it no longer affects me	1	2	3	4	5
42	I can suppress my emotions when I need to	1	2	3	4	5
43	I can always motivate myself even when I feel low	1	2	3	4	5
44	I can sometimes see things from others' point of view	1	2	3	4	5
45	I am good at reconciling differences with other people	1	2	3	4	5
46	I know what makes me happy	1	2	3	4	5
47	Others often do not know how I am feeling about things	1	2	3	4	5
48	Motivations has been the key to my success	1	2	3	4	5
49	Reasons for disagreements are always clear to me	1	2	3	4	5
50	I generally build solid relationships with those I work with	1	2	3	4	5

Total and interpret your results

1. ***Record*** your 1, 2, 3, 4, 5 scores for the questionnaire statements in the grid below. The grid organises the statements into emotional competency lists.

Self awareness		Managing emotions		Motivating oneself		Empathy		Social Skill	
1		2		3		4		5	
6		7		8		9		10	
11		12		13		14		15	
16		17		18		19		20	
21		22		23		24		25	
26		27		28		29		30	
31		32		33		34		35	
36		37		38		39		40	
41		42		43		44		45	
46		47		48		49		50	

2. ***Calculate*** a total for each of the 5 emotional competencies.

Total = (SA)		Total = (ME)		Total = (MO)		Total = (E)		Total = (SS)	

3. ***Interpret*** your totals for each area of competency using the following guide.

35-50	This area is a ***strength*** for you.
18-34	***Giving attention*** to where you feel you are weakest will pay dividends.
10-17	Make this area a ***development priority***.

4. ***Record*** your result for each of the emotional competencies: strength, needs attention or development priority.

	Strength	Needs attention	Development priority
Self awareness			
Managing emotions			
Motivating oneself			
Empathy			
Social Skill			

5. ***Consider*** your results and identify one or two actions you can take immediately to strengthen your ***emotional intelligence***. Put them into your ***Well-being@work plan***.